

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри туристичного
бізнесу та країнознавства
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: «ГЕОПОЛІТИКА ЯПОНІЇ У XX СТ.»

Виконав:

студентка 2 курсу, групи УКС -61
Спеціальності 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації,
регіональні студії»

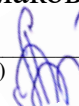
Єрошенко Анастасія Юріївна

(прізвище та ініціали)

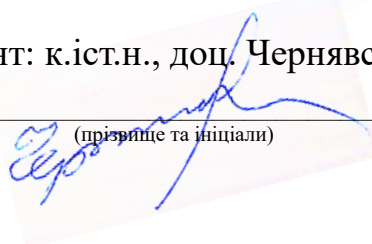
Керівник: к.іст.н., доц. Тумаков О. І.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: к.іст.н., доц. Чернявський Л. С.

(прізвище та ініціали)

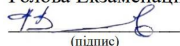

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

(підпис)

Велієв Фаріз

(прізвище та ініціали)

Харків – 2023

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства
Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий
(магістерський)
Напрямок підготовки
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
туристичного
бізнесу та
країнознавства доц.
Парфіненко А.Ю.

“15 ” грудня _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ
Єрошенко Анастасії Юріївні

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Геополітика Японії у XX ст.»

керівник роботи: Тумаков Олександр Іванович, к.іст.н., доц.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету 4002-5/1674 від 07.08.2023

2. Строк подання студентом роботи 07.11.2023

3. Перелік питань, які потрібно розробити: вивчити джерельну базу дослідження геополітики Японії у XX столітті; сформулювати соціально-політичний та економічний профіль Японії; визначити та проаналізувати основні етапи розвитку геополітики Японії; проаналізувати нормативно-правову базу розвитку двосторонніх відносин Японії та України; розглянути основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретико-методологічні основи і джерельна база дослідження геополітики Японії у XX столітті
2	Розділ 2. Особливості розвитку геополітики Японії у XX столітті
3	Розділ 3. Проблеми та перспективи українсько-японського двостороннього співробітництва

5. Дата видачі завдання 4.09.2023р.

Студент

підпис

Єрошенко А. Ю.

ініціали, прізвище

Керівник роботи

підпис

Тумаков О. І.

ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Єрошенко А.Ю. Геополітика Японії у XX ст.

Робота присвячена аналізу особливостей розвитку геополітики Японії XX століття в контексті глобальних викликів XXI століття. Досліджено геополітику як об'єкт міжнародно-політичних досліджень. Систематизовано понятійно-категоріальний апарат дослідження. Надано характеристику соціально-політичному та економічному профілю Японії. Виокремлено 8 основних етапів формування сучасної Японії. Проаналізовано основні геополітичні етапи розвитку Японії в XX столітті. Виокремлено ключових акторів та геополітичні події Японії XX століття. Проаналізовано основні геополітичні партнери Японії XX століття. Зазначено основні геополітичні поразки та перемоги Японії в XX столітті, які сприяли перетворенню Японії на одну з провідних держав світу. Визначено перспективи геополітики Японії в XXI столітті, в тому числі: складне геостратегічне положення в Тихоокеанському регіоні; сфера безпеки; збереження своїх економічних та торговельних відносин; погана демографічна ситуація; активна співпраця з іншими державами (в тому числі, США) та міжнародними організаціями для вирішення глобальних проблем людства. Систематизовано нормативно-правову базу розвитку двосторонніх відносин Японії та України. Охарактеризовано основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною, в тому числі: торговельне, фінансове, науково-технічне, медичне, культурне, інформаційне, гуманітарне. Прогнозовано пріоритетні напрямки двосторонньої взаємодії країн, зокрема, два сценарії двостороннього співробітництва – нейтральний та позитивний..

Ключові слова: геополітика Японії, XX століття, етапи розвитку, двостороннє співробітництво, геополітичні перспективи.

ABSTRACT

Yeroshenko A. Geopolitics of Japan in the 20th century.

The work is devoted to the analysis of the peculiarities of the development of the geopolitics of Japan in the 20th century in the context of the global challenges of the 21st century. Geopolitics as an object of international political research is studied. The conceptual and categorical research apparatus is systematized. The socio-political and economic profile of Japan is characterized. The main geopolitical stages of Japan's development in the 20th century are analyzed. The key actors and geopolitical events of Japan in the 20th century are highlighted. The prospects of Japan's geopolitics in the 21st century have been determined. The legal framework for the development of bilateral relations between Japan and Ukraine has been systematized. The main directions and problems of bilateral cooperation between Japan and Ukraine are characterized. The priority areas of bilateral cooperation between the countries are predicted.

Keywords: geopolitics of Japan, 20th century, stages of development, bilateral cooperation, geopolitical perspectives.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ У ХХ СТОЛІТТІ.....	6
1.1. Геополітика як об'єкт міжнародно-політичних досліджень.....	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження.....	12
1.3. Соціально-політичний та економічний профіль Японії.....	16
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГЕОПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ У ХХ СТОЛІТТІ	26
2.1. Основні геополітичні етапи розвитку Японії в ХХ столітті	26
2.2. Ключові актори та геополітичні події Японії ХХ століття	36
2.3. Перспективи геополітики Японії в ХХІ столітті.....	46
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКО- ЯПОНСЬКОГО ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	50
3.1. Нормативно-правова база розвитку двосторонніх відносин Японії та України	50
3.2. Основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною	53
3.3. Прогнозування пріоритетних напрямків двосторонньої взаємодії країн	57
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Обґрунтування актуальності обраної теми. Дослідження геополітики Японії в XX столітті є дуже актуальним питанням, оскільки Японія розташована в одному з найважливіших геополітичних регіонів світу – Тихоокеанському басейні, а її геополітичні відносини з такими країнами як Китай і Північна Корея, мають прямий вплив на регіональну стабільність і безпеку. Також слід зазначити, що Японія є однією з найбільш розвинутих країн світу, і має важливий вплив на міжнародну торгівлю та фінанси. Розуміння геополітичних факторів, які впливають на японську економіку, є важливим для світових господарських відносин. Однак, протягом XX століття Японія зазнала значних і суттєвих змін, в тому числі, має незавершені геополітичні конфлікти, такі як спори про острови та історичні питання зі сусідніми країнами. Розуміння цих конфліктів і можливостей для співпраці має важливе значення для подальшого розвитку відносин у регіоні. Для України, яка має дипломатичні відносини з Японією з початку 90-х років XX століття, геополітичний досвід буде особливо корисним в контексті вирішення власних геополітичних, економічних і соціальних викликів, зокрема: безпека та оборона, інноваційні перетворення економіки, енергетична безпека, відбудова економіки, інше.

Характеристика ступеня вивченості проблеми. Серед українських дослідників Японії, в тому числі, геополітики, можна назвати Б. Яценка . До списку можна також віднести українського дипломата і науковця, Надзвичайного і Повноважного Посла України, Сергія Корсунського.

Також до списку можна віднести, В. Рубеля, В. Стафійчука, М. Дністрянського та інших дослідників.

В цілому геополітику Японії вивчають багато науковців в галузі міжнародних відносин, політології, геополітики, економіки та інших суміжних галузях.

Об'єктом дослідження магістерської роботи є геополітика у Східній Азії.

Предметом дослідження є особливості розвитку геополітичних процесів в Японії протягом XX століття та визначення пріоритетів їх розвитку в XXI столітті.

Метою дослідження є оцінка основних етапів розвитку геополітики Японії XX століття в контексті глобальних викликів XXI століття.

У процесі дослідження розв'язувалися наступні завдання:

- дослідити геополітику як об'єкт міжнародно-політичних досліджень;
- систематизувати понятійно-категоріальний апарат дослідження;
- надати характеристику соціально-політичному та економічному профілю Японії;
- проаналізувати основні етапи розвитку геополітики Японії в XX столітті;
- виокремити ключових акторів та геополітичні події Японії XX століття;
- визначити перспективи геополітики Японії в XXI столітті;
- систематизувати нормативно-правову базу розвитку двосторонніх відносин Японії та України;
- охарактеризувати основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною;
- спрогнозувати пріоритетні напрями двосторонньої взаємодії країн.

Методологія дослідження – в роботі використано сукупність вихідних теоретичних положень, принципів та методів. Загальнотеоретичні методи, а саме аналіз, синтез, типізації та ін. дозволили зібрати та систематизувати інформацію з теми дослідження. Друга група – методи аналітичного аналізу, що відзначаються точністю і конкретністю - контент-аналіз, івент-аналіз, статистичний метод, інші, які дозволили зробити аналіз щодо особливостей

формування геополітики Японії в XX столітті. Третя група – конструктивні методи – прогнозування, побудова сценаріїв, системний метод та ін. За їх допомогою зроблено аналіз торговельних відносин між Японією та Україною, запропоновано сценарії розвитку двосторонньої співпраці.

Інформаційною базою слугували роботи українських та закордонних вчених, статистична інформація міжнародних організацій (Світовий банк, CIA World Factbook, Asian Development Bank Institute, The Japan Institute of International Affairs, посольства Японії в Україні та посольства України в Японії).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 73 сторінок тексту, 14 рисунків, 4 таблиці. Список джерел включає 51 найменування літератури, 44 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕОПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ У XX СТОЛІТТІ

1.1. Геополітика як об'єкт міжнародно-політичних досліджень

Геополітика є галуззю міжнародних відносин і політичних наук, яка вивчає взаємозв'язок між географічним положенням країн і їхньою політичною поведінкою, стратегічними інтересами та зовнішньополітичними рішеннями. Геополітика розглядає вплив географії, природних умов, рельєфу, клімату та інших аспектів фізичного середовища на політичні процеси та міжнародні відносини. В якості об'єктів дослідження в геополітиці можуть бути, рис. 1.1:

Рис. 1.1. Об'єкти дослідження геополітики [1-4]

Географічні фактори, а саме: розташування країни, її кордони, доступ до моря, природні ресурси, клімат, рельєф та інші фізичні особливості, які впливають на стратегічне положення країни.

Геостратегічні інтереси – аналіз того, як географічне положення впливає на стратегічні інтереси країни в міжнародних відносинах, включаючи оборонну стратегію, торгівлю, вплив та регіональну безпеку.

Геополітичні конфлікти, наприклад, вивчення конфліктів і суперечок, які виникають через географічні чи територіальні питання, а також аналіз впливу геополітичних факторів на виникнення і розв'язання конфліктів.

Зовнішньополітичні рішення, отже, дослідження того, як геополітичні обставини впливають на зовнішньополітичні рішення держави, її союзників і опонентів.

Розглянемо, кожен з перелічених об'єктів більш докладно [1].

Географічні фактори грають важливу роль в геополітиці і є одним із ключових об'єктів дослідження в цій галузі. Географічні фактори охоплюють широкий спектр аспектів, пов'язаних із географією та фізичним середовищем, які впливають на політичні процеси, стратегічні інтереси і зовнішню політику держав. Серед основних географічних факторів, які є об'єктом геополітичних досліджень можемо відмітити такі як:

а) розташування (географічне положення країни відносно інших держав і регіонів має величезний вплив на її зовнішню політику і безпеку). Країни, що мають спільний кордон з багатьма іншими державами, можуть мати складну геополітичну ситуацію, що вимагає ретельного аналізу і стратегічного планування;

б) територіальні ресурси (географічні особливості території, наприклад, наявність енергетичних, мінеральних, водних ресурсів, можуть впливати на економіку і безпеку держави). Контроль над цими ресурсами може стати об'єктом геополітичних зіткнень;

в) доступ до моря (для країн, розташованих при морських узбережжях, доступ до моря є критично важливим, особливо для торгівлі та геостратегічних інтересів). Стратегічний контроль над морськими шляхами і портами може бути предметом геополітичних розглядів;

г) рельєф та клімат, можуть впливати на розвиток сільського господарства, інфраструктуру, здатність до ведення війни і інші аспекти національної безпеки;

д) екологічні проблеми (географічні фактори також можуть бути пов'язані з екологічними проблемами, такими як природні катастрофи, зміна клімату, забруднення навколишнього середовища тощо). Ці проблеми можуть мати геополітичні наслідки і вимагати спільних зусиль на міжнародному рівні.

В якості прикладу вагомості географічних факторів для геополітики можна назвати регіон Східно-Китайського моря, як об'єкт геополітики. Цей регіон має важливе геополітичне значення через такі аспекти як: географічне положення між Китаєм, Тайванем, Філіппінами, В'єтнамом, Малайзією та іншими країнами, є ключовим водним шляхом для торгівлі та має важливе геостратегічне положення. Східно-Китайське море багате природними ресурсами, такими як риба і енергетичні ресурси. Крім того, велика частина світового торговельного обороту пролягає через цей регіон. Контроль над цими ресурсами і торговельними маршрутами має велике економічне значення. Кілька країн претендує на суверенітет над певними архіпелагами та територіями в Східно-Китайському морі. Це призводить до територіальних спорів та напруги в регіоні. Розташування стратегічних островів та морських баз може бути важливим для військових операцій і оборони в регіоні. Також, слід зазначити вагоме значення цього регіону для міжнародних відносин через те, що став об'єктом міжнародних суперечок і конфліктів між країнами, що мають інтереси в цьому регіоні. Міжнародні відносини, включаючи азіатсько-тихоокеанське партнерство та спірність щодо міжнародного права, впливають на геополітичну ситуацію в Східно-Китайському морі [2].

Серед прикладів важливості саме географічного положення в геополітичних процесах також можна назвати Чорне море, та його проливи Босфор та Дарданелли, Стратегічний широкий прохід (Strait of Hormuz) в Перській затоці, конфлікт між Китаєм і Індією в Гімалаях, зокрема, в Кашмірі, тощо [3].

В цілому географічні фактори в геополітиці допомагають аналізувати взаємозв'язок між фізичним середовищем і політичними рішеннями держав, а також розуміти, як ці фактори впливають на міжнародні відносини та геостратегічні динаміки.

Що стосується геостратегічних інтересів як важливих об'єктах дослідження в галузі геополітики. Геостратегія вивчає взаємодію між географічним положенням країн і їхніми стратегічними інтересами у

міжнародних відносинах. Це означає розгляд географічних факторів, які впливають на те, як країни розробляють свою зовнішню політику, розміщують свої війська і приймають стратегічні рішення. Серед прикладів можна перелічили такі [4]:

а) доступ до моря та контроль над морськими шляхами, наприклад, Данія має стратегічний інтерес у збереженні свого доступу до Арктики через збереження контролю за Гренландією;

б) енергетичні ресурси, наприклад, Близький Схід є важливим регіоном для енергетичних інтересів багатьох країн;

в) геостратегічний вплив, наприклад, США мають стратегічний інтерес у підтримці стабільності і впливу в Азії, Європі, інших регіонах світу;

г) територіальні конфлікти, наприклад допомога країнам, які змагаються за контроль над певними територіями або кордонами;

д) військова стратегія, наприклад, країни НАТО можуть розміщувати війська на стратегічних пунктах, щоб захистити свої інтереси або впливати на сусідні країни;

Ці приклади ілюструють, як геостратегічні інтереси можуть бути важливим об'єктом геополітичних досліджень і впливати на рішення та дії держав у міжнародних відносинах.

Що стосується геополітичних конфліктів як об'єктів досліджень у галузі геополітики, геополітика аналізує вплив географічних чинників на виникнення, розвиток і розв'язання міжнародних конфліктів. Серед прикладів аспектів геополітичних конфліктів, які є об'єкту геополітики можна назвати [1-4]:

а) територіальні конфлікти. Прикладами можуть бути конфлікти між Росією та Україною або між Ізраїлем і Палестиною щодо Західного берега Йордану;

б) геостратегічні суперечки. Прикладом є конфлікт в Східному Середземномор'ї між різними країнами, що претендують на контроль над енергетичними ресурсами і морськими шляхами;

в) геоекономічні суперечки. Наприклад, конфлікт між США та Китаєм стосовно торговельних справ як об'єкт геополітичного аналізу;

г) вплив географічних обмежень. Геополітика аналізує та допомагає визначити географічні обмеження (гори, річки, тощо) можуть впливати на спосіб проведення воєнних операцій і вирішення конфліктів;

д) глобальні держави та їх протистояння. Прикладом можна назвати холодну війну між США та Радянським Союзом, що була одним із найвідоміших глобальних геополітичних конфліктів;

Отже, геополітика допомагає розуміти, як географічні фактори впливають на геополітичні суперечки, і допомагає розробляти стратегії для вирішення конфліктів та забезпечення стабільності в міжнародних відносинах.

Зовнішньополітичні рішення держав і міжнародні відносини загалом є важливим об'єктом геополітики. Можна навести такі приклади зовнішньополітичних рішень як об'єктів геополітики [1-4]:

а) геостратегічні інтереси, держави розробляють стратегії для захисту свого геополітичного простору, забезпечення безпеки, збільшення впливу та здійснення зовнішньоекономічної діяльності, наприклад, контроль над протокою Босфор має велике значення для Туреччини та її контролю над морським доступом до Середземного моря;

б) зовнішньополітичні конфлікти. Геополітика аналізує конфлікти між державами, які виникають на міжнародній арені через суперечки щодо територіальних питань, економічних інтересів, релігії, ідеології тощо. Наприклад, Сирійська громадянська війна, це конфлікт у Сирії, який почався в 2011 році, став складним зовнішньополітичним питанням з участю численних іноземних акторів, таких як Росія, США, Туреччина, Іран, Ізраїль та інші, які впливають на розвиток війни і її наслідки;

в) військові операції і конфлікти. Геополітика досліджує військові аспекти зовнішньополітичних рішень, включаючи втручання в інші країни, війни і військову стратегію. Прикладом можна назвати війну в Ємені, яка почалась в 2014 році як військовий конфлікт в Ємені і полягає у конфлікті між

повстанцями-хуситами і урядовими силами, підтриманими коаліцією, яку очолює Саудівська Аравія. Цей конфлікт призвів до гуманітарної кризи;

г) дипломатія та міжнародні договори. Зовнішньополітичні рішення включають в себе ведення дипломатичних відносин, участь у міжнародних організаціях та укладення міжнародних договорів. Ці дії визначають співпрацю і взаємовідносини держав. Серед найбільш вагомих міжнародних договорів другої половини XX століття та початку XXI століття можна назвати Паризьку угоду (2015 р.), яка об'єднує понад 190 країн у зусиллях зменшити викиди парникових газів і обмежити глобальне потепління; Угоду про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності (INF, 1987 р.) між США та СРСР та передбачала ліквідацію ракет середньої та меншої дальності; Угоду про атомну енергію з Іраном (2015 р.) між Іраном, США та іншими світовими державами з метою контролю та обмеження ядерних програм Ірану в обмін на зняття санкцій; Віденську конвенцію про дипломатичні відносини (1961 р.), яка визначає правила і норми щодо дипломатичних відносин між державами та регулює статус і функції дипломатичних місій та посадовців і є основою для дипломатичних відносин. Ці приклади відображають різноманітні аспекти дипломатії та міжнародних договорів, які можуть включати в себе питання миру, безпеки, прав людини, торгівлі, кліматичних змін та інші аспекти міжнародних відносин. Дипломатія і міжнародні договори є важливими інструментами для вирішення спорів та досягнення спільних цілей.

д) вплив на світову політику, а саме зовнішньополітичні рішення можуть визначати вплив держави на світову політику, її статус в міжнародному співтоваристві і роль в глобальних питаннях. Серед таких держав можна відзначити: США (одна з найвпливовіших країн у світі завдяки своїй економіці, військовій потужності та політичному впливу, грає ключову роль у багатьох міжнародних питаннях, включаючи відносини з іншими країнами, міжнародний торг і міжнародну безпеку); ЄС (одна з найбільших економічних та політичних сил у світі, впливає на світову політику шляхом своєї торгової потужності, законодавчого впливу та ролі в міжнародних конфліктах); Китай

(став другою за величиною економікою у світі і впливає на глобальну економіку та політику, його роль у міжнародних відносинах зростає, і він активно бере участь у різних ініціативах, таких як «Шовковий шлях»).

Вплив може бути політичним, економічним, соціальним або культурним і може виявлятися на різних рівнях, включаючи міжнародний, регіональний та національний.

Серед закордонних вчених, чії роботи вплинули на формування та розвиток геополітики як науки можна відмітити: Ф. Ратцеля, Р. Челлена, К. Хаусхофера, Г. Маакіндера та інших. Серед японських політичних діячів, що значно вплинули на формування геополітики Японії XX століття можна виокремити принца Коноє Фумімаро, якому належить концепція утворення «Великої східноазійської сфери співпроцвітання».

Таким чином, геополітика допомагає розуміти взаємозв'язок між географічними факторами, зовнішньополітичними рішеннями та геополітичним впливом держав. Вона аналізує, як географічні обставини впливають на вибір і реалізацію зовнішньополітичних стратегій і рішень, а також як ці рішення впливають на міжнародні відносини та глобальну стабільність. В цілому геополітика важлива для розуміння динаміки міжнародних відносин, геостратегічних інтересів держав, а також для розробки політики та прийняття стратегічних рішень в глобальному масштабі.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

При дослідженні геополітики окремої країни важливо враховувати ряд ключових термінів і концепцій, які допомагають розуміти геополітичне положення та загальний вплив країни на світову політику. Вони допомагають розкрити головні аспекти політики та відносин цієї країни з іншими акторами у міжнародній системі. Перелічимо деякі з них, рис. 1.2.

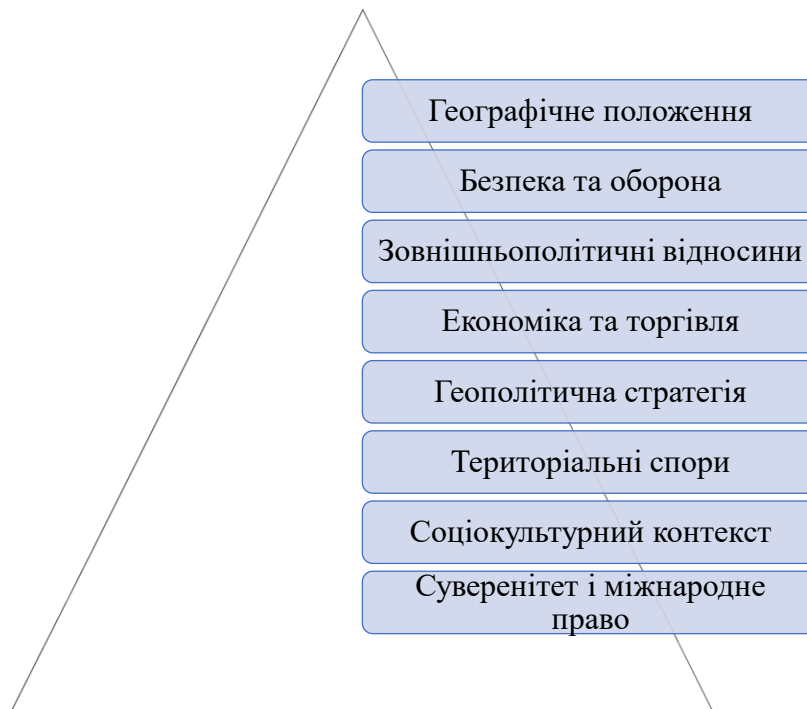

Рис. 1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження геополітики окремих держав [1-4]

Географічне положення. Воно вказує на фізичне розташування країни на глобальній карті та її відношення до інших країн і географічних об'єктів. Географічне положення може визначити важливість країни як транспортного вузла або стратегічного партнера.

Безпека та оборона, що включають аналіз військової потужності країни, її оборонних стратегій та відносин з іншими країнами щодо безпеки. Дослідження оборони може охоплювати ядерну стратегію, військовий бюджет і зовнішню військову допомогу.

Зовнішньополітичні відносини, дослідження яких ґрунтується на аналізі дипломатичних відносин, торгових відносин, союзів та конфліктів країни з іншими державами.

Економіка та торгівля. Дослідження економіки обов'язково включає аналіз економічного стану країни, її торговельних відносин з іншими країнами та роль в глобальній економіці.

Геополітична стратегія, яка допомагає оцінити стратегію країни щодо геополітичних питань, включаючи стратегічні інтереси, регіональну роль і політику впливу [3].

Територіальні спори, бо багато країн мають спори стосовно кордонів і територіальної сфери впливу з іншими державами. Дослідження цих спорів може включати в себе аналіз конфліктів та потенційних рішень.

Соціокультурний контекст, бо розуміння соціальних, культурних і релігійних аспектів країни є важливим для розуміння її зовнішньої політики і відносин з іншими країнами.

Суверенітет і міжнародне право. Аналіз суверенітету держави та її відношення до міжнародного права може бути ключовим для розуміння її позиції в міжнародних відносинах [2].

При дослідженні теми розвитку геополітики Японії важливо розуміти ряд основних термінів та понять, які впливають на зовнішню політику та геополітичну стратегію саме цієї держави. Серед ключових термінів можна перелічити ті, що мають глобальний рівень і ті, що мають регіональний рівень, рис. 1.3.

Рис. 1.3. Понятійно-категоріальний апарат дослідження геополітики Японії

Геополітика Японії – вивчення географічного положення та природних ресурсів Японії, а також її стратегії в глобальному масштабі.

Економічна дипломатія. Японія є однією з найбільших світових економік, і її економічні відносини з іншими країнами мають важливий геополітичний вплив. Дослідження торгових відносин, інвестицій та економічних стратегій є важливими аспектами геополітичного аналізу.

Самурайський націоналізм. Цей термін вказує на націоналістичні настрої в Японії, які іноді виражаються в політиці та міжнародних відносинах. Він може бути важливим чинником у розумінні зовнішньополітичних рішень та реакцій Японії.

Ядерна доктрина. Японія має складну ядерну доктрину, яка полягає в тому, що вона не розробляє ядерну зброю, але має технологію, яка може бути використана для її створення. Дослідження цієї доктрини важливе для розуміння стратегічних аспектів японської безпеки [5-6].

Японське економічне диво. Японія здійснила швидке економічне зростання після Другої світової війни і стала однією з найбільших економік у світі [27-28].

Сек'юритизація. Процес, коли питання, які не завжди є безпосередньою загрозою для безпеки, презентуються як важливі для національної безпеки. У випадку Японії, сек'юритизація стосується питань, пов'язаних з енергетичною безпекою, коли розглядаються питання залежності Японії від імпорту енергоресурсів [29-30].

М'яка сила: Японія відома своєю впливовою культурною індустрією, інноваціями та гуманітарною допомогою. Термін «м'яка сила» вказує на здатність країни впливати на інші держави не тільки за допомогою військової потужності, але і через культурний та гуманітарний обмін [31-32].

Баланс сили. В Японії визначається різними факторами, включаючи економічну, військову та дипломатичну потужність країни, а також її геополітичне положення у регіоні та у світі [33-35].

Східна Азія - регіон, в якому знаходиться Японія, і включає в себе інші важливі країни, такі як Китай, Південна Корея та Росія.

Тихоокеанський регіон, в якому розташована Японія і має важливий геополітичний статус в регіоні.

Союзники і партнери. Японія має різних геополітичних партнерів у своїй зовнішній політиці, зокрема США, які є стратегічним партнером. Партнерство включає військові, політичні відносини, спільні економічні ініціативи [33].

Територіальні спори, які Японія має з деякими своїми сусідами, зокрема з Росією (спор про Курильські острови) і Китаєм (спор про Діаояу / Сенкаку). Дослідження цих спорів і їх впливу на геополітичну ситуацію в регіоні важливе для розуміння японської політики [29].

Міжнародний регіоналізм: Японія активно бере участь у регіональних організаціях та ініціативах, таких як Асоціація країн Південно-Східної Азії (ASEAN), які мають важливе значення для її зовнішньої політики. Термін «регіоналізм» використовується для опису регіональних політичних і економічних ініціатив [29].

Ці терміни є ключовими для розуміння геополітичного положення та стратегії Японії в міжнародних відносинах. Геополітика Японії досліджує взаємодію цієї країни з іншими державами та її вплив на світову політику.

1.3. Соціально-політичний та економічний профіль Японії

Історія господарського освоєння та формування території Японії є довгою та багатошаровою. Можна виокремити 8 основних етапів формування сучасної Японії [6]:

1. Перші докази про населення на території Японії відзначаються приблизно в 30000 до н.е.

2. Близько 300 до н.е. на території Японії було відомо вирощування рису та інших сільськогосподарських культур. Виникнення сільського господарства сприяло зростанню населення та формуванню постійних поселень.

3. В VI ст н.е. буддизм розповсюдився з території Китаю на Японію та сприяв розширенню культурного впливу Китаю на японське суспільство, що сприяло розвитку літератури, мистецтва та архітектури.

4. В середньовіччі Японія пережила період розпаду на декілька незалежних держав. Була сформована феодална система влади, де важливу роль у суспільстві грали самураї.

5. З XVII по XIX ст. Японія пережила період Едо, коли країна була відокремлена від світу і встановила ізоляційну політику. Це стимулювало розвиток внутрішнього господарства та культури.

6. В середині XIX століття Японія відкрилася для світу після приходу американського корабля «Чорний корабель» під командуванням Перрі. Це відкриття викликало суттєві зміни в суспільстві та економіці.

7. В другій половині XIX ст. початку XX ст. Японія пройшла швидку індустріалізацію та модернізацію.

8. Після Другої світової війни Японія пережила ряд кардинальних реформ, спрямованих на відновлення господарства та суспільства, що сприяло становленню країни як однією з найбільш розвинених у світі.

Державний та адміністративно-територіальний устрій Японії базується на конституційної монархії та парламентської демократії з активною участю громадян у виборчих процесах та політичному житті. Основу системи органів державної влади становлять такі ключові елементи: імператор (Японія є конституційною монархією і по суті «останньою» імперією світу) та дієва влада [33].

Дійсна політична влада в Японії знаходиться у руках обраного представницького органу – Національного дієвого органу, відомого також як Касумігасакі. Він складається з двох палат: Палати представників (Домени) та Палати радників (Сенат). Домени є нижньою Палатою, складається з 465 членів та обирається на 4-річний термін. Переможцям виборів стає партія чи коаліція, яка має найбільшу кількість місць. Сенат має 245 членів, з яких 146

обираються, а решта призначаються регіональними органами. Це вища палата, і вона грає важливу роль у законодавчому процесі [6].

Уряд Японії очолює прем'єр-міністр, якого обирає Палата представників. Прем'єр-міністр призначає і керує урядом, який включає в себе міністрів урядових відомств та агентств. Японія поділена на префектури, міста, села та інші адміністративні одиниці. Кожна з цих одиниць має свої власні органи місцевого самоврядування, такі як муніципальні ради та виконавчі комітети [6].

Японія має незалежну судову систему, яка включає в себе Верховний суд, апеляційні суди та окружні суди. Японія має кілька політичних партій, але найбільшими є Ліберально-демократична партія Японії (LDP), яка часто перебуває при владі, та інші опозиційні партії.

Географічні і кліматичні умови, природні ресурси та наявність зон надзвичайних ситуацій є ключовими факторами, що впливають на функціонування регіональних систем в Японії.

Територія Японії складається з чотирьох головних островів: Хонсю, Хоккайдо, Кюсю і Сікоку, а також численних менших островів. Японський архіпелаг розташований в активній сейсмічній зоні, що призводить до частих землетрусів та вивержень вулканів [6].

Клімат в Японії різноманітний від півночі до півдня і включає в себе вологий субтропічний клімат, субарктичний клімат на півночі та помірний клімат у більшості регіонів. Країна зазнає сезонних тайфунів і часто стикається зі зливами, повенями і лісовими пожежами.

У Японії обмежені природні ресурси, особливо щодо мінеральних руд і енергетичних ресурсів. Країна має обмежені вугільні, нафтові і природні газові запаси. Однак Японія має значний доступ до морських ресурсів, таких як риба і морські продукти.

Геополітично Японія розташована в Східній Азії, що надає їй важливе місце в регіональних та міжнародних відносинах. Японія є важливим

економічним партнером у регіоні і світі, маючи одну з найбільших світових економік.

Ці фактори впливають на розвиток регіональних систем у Японії, включаючи планування інфраструктури, боротьбу з природними катастрофами, розвиток сільського господарства та стратегічне планування ресурсів. Країна постійно працює над управлінням ризиками, пов'язаними зі своєю природною специфікою та геополітичним положенням.

Населення Японії має свої особливості. На початку 2020 р. оцінка чисельності населення Японії становила приблизно 126 млн осіб. За останні десятиліття в Японії відзначається спад народжуваності та природного приросту, а також зростання середнього віку населення. Цей демографічний тенденція ставлять перед країною виклик у зв'язку зі старінням населення [36].

Японія має обмежену кількість іммігрантів та відносно низьку міграційну імміграцію. Велика частина населення є японцями за походженням. Країна веде обмежену політику щодо привернення іммігрантів, хоча в останні роки ця політика незначно змінюється в контексті працевлаштування іммігрантів у певних галузях. Основні демографічні показники розвитку Японії наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні демографічні параметри Японії

Назва показника	Величина показника, 2021 р.
Коефіцієнт природного приросту населення	-3,75 осіб за тисячу населення
Щільність населення	346,93 осіб на кв.км
Співвідношення статей	95,41 чоловік на 100 жінок
Коефіцієнт чистої міграції	10,94 мігрантів на 1000 осіб населення
Чисте число мігрантів	357,8 тисячі осіб
Чоловіче населення	60810077 осіб
Жіноче населення	64314912 осіб

Складено за [36-37]

Більшість населення розташована в прибережних регіонах, особливо в мегаполісах, таких як Токіо, Осака і Нагоя. Внутрішні регіони, особливо на південному заході і півночі, мають менше населення та високий ступінь відселеності [7].

Японія є однією з найбільш урбанізованих країн світу. Близько 90% населення живе в міських районах. Більшість міст мають високу густоту населення і великий розвинений інфраструктурний потенціал.

В цілому Японія є густонаселеною країною, особливо в мегаполісах і прибережних регіонах, але внутрішні регіони мають менше населення. Демографічні виклики, такі як старіння населення і спад народжуваності, впливають на динаміку та розселення населення. Урбанізація є видатним явищем, і більшість японців проживають у великих міських агломераціях.

Етнічний склад населення Японії переважно складається з японців, які становлять більшість населення. Основні особливості культурного і релігійного життя, а також первинні форми місцевого суспільства визначаються такими факторами як етнічний склад, мова, культура та традиції, релігія.

Понад 98% населення Японії є японцями за походженням. Історично вони виводяться з єдиної етнічної групи та мають спільну мову та культурні традиції. Офіційною мовою Японії є японська. Ця мова має канські і кандзі-символи, а також два види складності писемного виразу: кана (силабічне письмо) та кандзі (ієрогліфи). Японська мова відіграє важливу роль у формуванні ідентичності та культурного спадку країни [37].

В Японії існують різні релігійні вірування, але дві основні релігії, що впливають на культурне життя, - це сінтоїзм і буддизм. Сінтоїзм є традиційною японською релігією та вірує в природні духи та богів. Буддизм прийшов до Японії з Китаю та має суттєвий вплив на японську філософію та практику. Японська культура багата на традиції та обряди. Традиції також відображаються у високому рівні етикету та поваги до старших осіб [6].

Традиційно в Японії існує система спорідненості, яка базується на патрилійному принципі, де спадковість передається по батькові. Родина має важливе значення, і багато японських традицій пов'язані з родинними святами та обрядами.

Ці фактори сприяють формуванню унікальної японської культури та соціальних структур. Культурна спадщина та релігійні переконання глибоко вкорінені в щоденному житті населення, що визначає первинні форми місцевого суспільства в Японії.

Японія є однією з найбільш розвинутих індустріальних країн світу і відома своєю економікою та інноваційними технологіями. Японія має одну з найбільших світових економік за розміром ВВП, рис. 1.4.

Основні економічні показники Японії наведено в табл. 1.2.

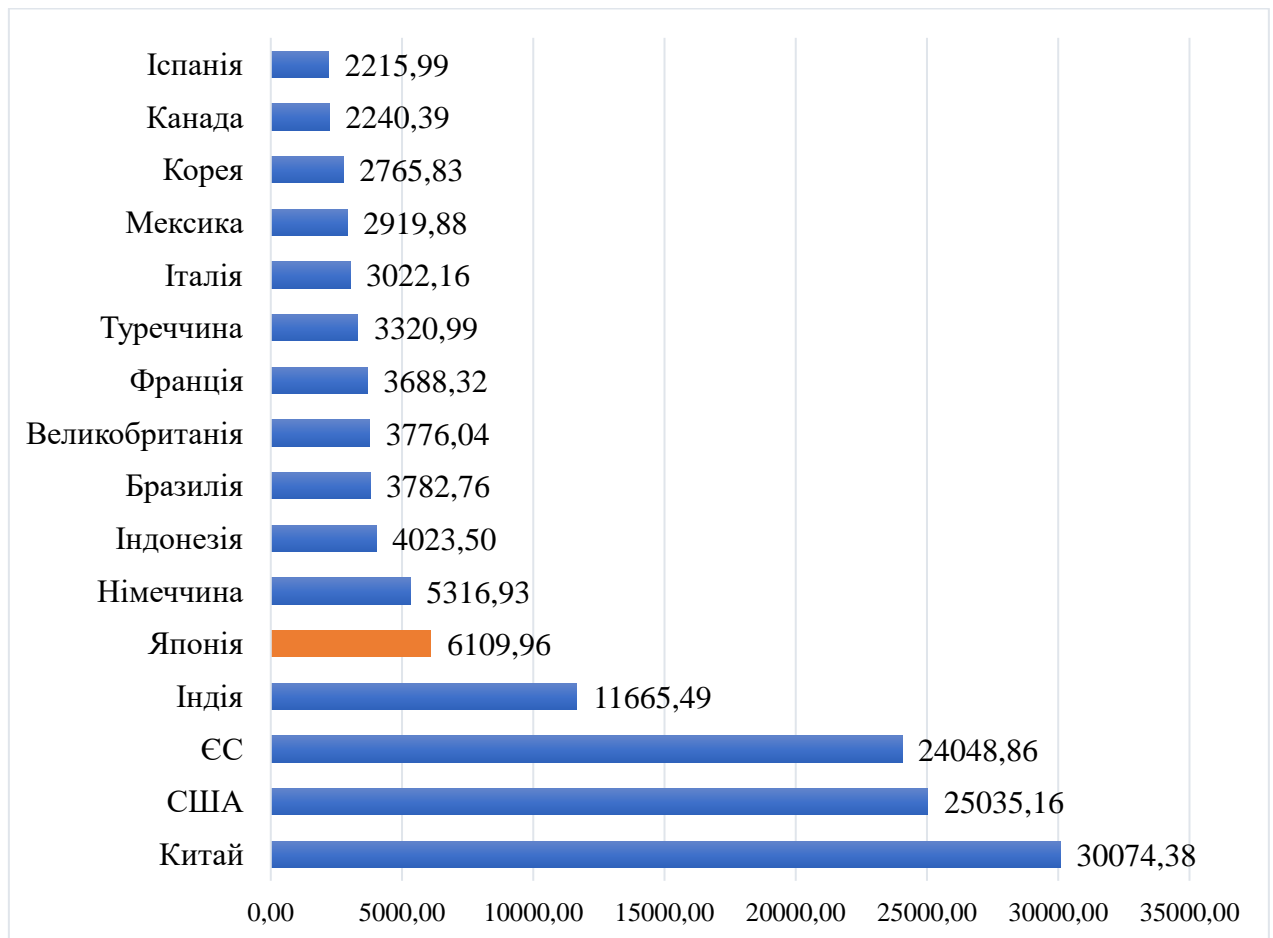

Рис. 1.4. Найбільші економіки світу за розміром ВВП, 2022 р.,
млрд. дол. США [7;36-37]

Серед виключно економічних показників, що підтверджують сталий розвиток економіки Японії слід відмітити дуже великий обсяг державного боргу (понад 200% від ВВП), який є одним з найвищих у світі, і це важливий економічний виклик для країни.

Таблиця 1.2

Основні економічні параметри розвитку економіки Японії

Назва показника	Величина показника, 2021 р.
Темп приросту ВВП у постійних цінах	1,7%
ВВП	4932,56 млрд. дол. США
ВВП за ПКС	5606,55 млрд. дол. США
ВВП за ПКС на душу населення	44671 дол. США
Рівень інфляції	0,2%
Рівень безробіття	2,8%
Баланс рахунку поточних операцій	142,2 млрд. дол. США
Баланс рахунку поточних операцій	2,9% від ВВП
Сукупний державний борг	262,5 %
Рівень бідності	0,7%
Міжнародні резерви	1228 млрд. дол. США

Складено за [7;36-37]

Такий ситуації сприяють низка факторів: демографічна ситуація, економічні виклики та зовнішні політичні фактори. Японія стикається зі старінням населення і низькими рівнями народжуваності, що призводить до зменшення чисельності працездатного населення і збільшення соціальних витрат на пенсії та охорону здоров'я. Це ставить під загрозу фінанси держави. Також Японія стикається із завданнями, пов'язаними з низьким економічним зростанням, дефляцією та іншими економічними викликами, які можуть обмежити доходи держави та її можливості зменшити борг. Японія також стикається з зовнішніми викликами, такими як геополітичні напруги в регіоні та глобальні економічні коливання.

Для зменшення державного боргу Японія приймає різні заходи, включаючи фіскальні реформи та спроби стимулювання економічного зростання. Однак управління державним боргом залишається однією з ключових економічних викликів для країни [37].

Основні галузі економіки включають в себе автомобільну промисловість, електроніку, машинобудування та хімічну промисловість. Промисловість і технологічний сектор розташовані в основному на заході та південному заході країни. Аграрна галузь більш розвинена в північних та південних регіонах, де є плодючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови [7].

Згідно рис. 1.5 найбільшу частку ВВП формують такі сфери економіки Японії як торгівля, транспортування, обробна промисловість та будівництво.

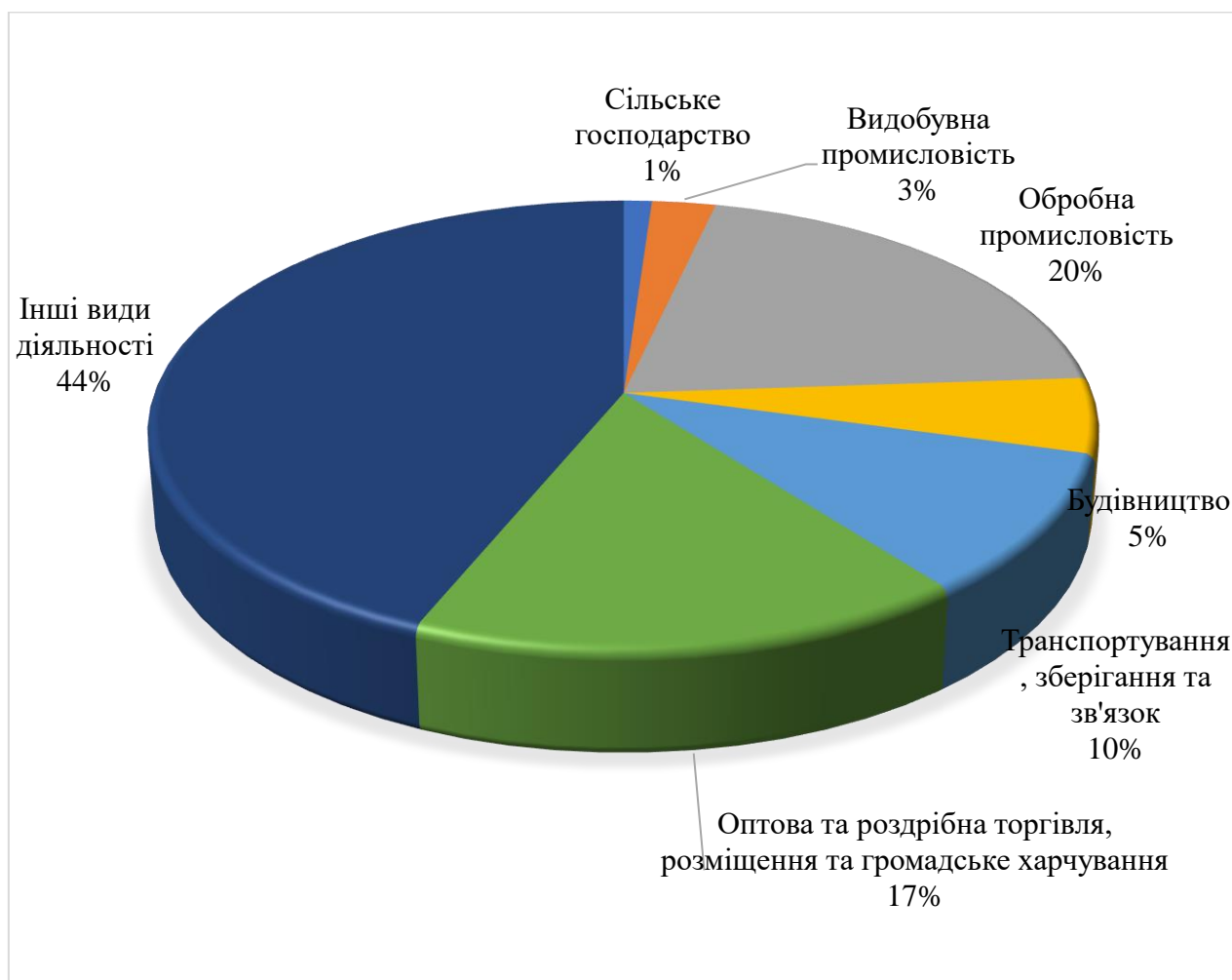

Рис. 1.5. Структура ВВП Японії, 2021 р.[7;36-37]

Експорт є важливим компонентом господарства, а Японія відома своєю високоякісною автомобільною та електронікою продукцією. Японія має розвинуту мережу автодоріг, залізниць, аеропортів та морських портів.

Високий розвиток всіх сфер життя Японії відображено в положенні країни в різноманітних рейтингах, табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Місце Японії в міжнародних рейтингах, 2022 рр.

Назва рейтингу	Місце в рейтингу або величина індексу
Індекс розвитку людського потенціалу	0,92
Легкість ведення бізнесу	78
Міжнародний рейтинг конкурентоспроможності	82
Рейтинг сприйняття рівня корупції	18
Індекс економічної свободи	69,9
Індекс свободи друку	1
Індекс політичних прав	40
Індекс громадянських свобод	56
Міжнародний індекс дотримання прав власності	7,7
Індекс процвітання	77,72
Індекс економіки знань	8,28
Індекс крихких держав	31
Глобальний індекс підприємництва	53,3
Глобальний індекс гендерного розриву	0,65
Глобальний інноваційний індекс	53,6
Глобальний індекс миру	1,34
Глобальний індекс тероризму	2,4
Індекс щастя	6,04
Енергетичний індекс	75,4
Індекс мереживної готовності	73,92

Складено за [7;36-37]

Таким чином, Японія відзначається високим рівнем розвитку економіки, демократичним політичним режимом, збереженням традицій та культурних цінностей, інноваціями у технологічному секторі та розвиненою інфраструктурою, що допомагає забезпечити стабільний і сталій економічний розвиток країни.

Висновки до розділу 1

1. Досліджено основні фактори геополітики як об'єкта міжнародно політичних досліджень. Зазначено, що геополітика розглядає вплив географії, природних умов, рельєфу, клімату та інших аспектів фізичного середовища на

політичні процеси та міжнародні відносини через географічні фактори, геостратегічні інтереси, географічні конфлікти та зовнішньополітичні рішення.

2. Систематизовано понятійно-категоріальний апарат дослідження. Перелічені основні геополітичні поняття, які використовуються при дослідженнях окремих країн, а саме: географічне положення; безпека та оборона; зовнішньополітичні відносини; економіка та торгівля; геополітична стратегія; територіальні спори; соціокультурний контекст; суверенітет і міжнародне право. Також зазначені ключові терміни геополітичних досліджень Японії, які ми згрупували як терміни глобального рівня (геополітика Японії; економічна дипломатія; самурайський націоналізм; ядерна доктрина; японське економічне диво; сек'юритизація; м'яка сила; баланс сили) та терміни регіонального рівня (Східна Азія; Тихоокеанський регіон; союзники і партнери; територіальні спори; міжнародний регіоналізм).

3. Проаналізовано соціально-політичний та економічний профіль Японії. Виокремлено 8 основних етапів формування сучасної Японії. Проаналізовано державний та адміністративно-територіальний устрій, географічні і кліматичні умови, природні ресурси, наявність зон надзвичайних ситуацій, демографічні особливості, що впливають на функціонування регіональних систем в Японії. Проаналізовано основні економічні показники розвитку Японії, що дозволило зробити висновок, що Японія відзначається високим рівнем розвитку економіки, демократичним політичним режимом, збереженням традицій та культурних цінностей, інноваціями у технологічному секторі та розвиненою інфраструктурою, що допомагає забезпечити стабільний і сталій економічний розвиток країни.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГЕОПОЛІТИКИ ЯПОНІЇ У XX СТОЛІТТІ

2.1. Основні геополітичні етапи розвитку Японії в XX столітті

XX століття стало для Японії періодом значущих геополітичних змін та подій, які вплинули на її статус у світі. Основні геополітичні етапи Японії в XX столітті включають, рис. 2.1.

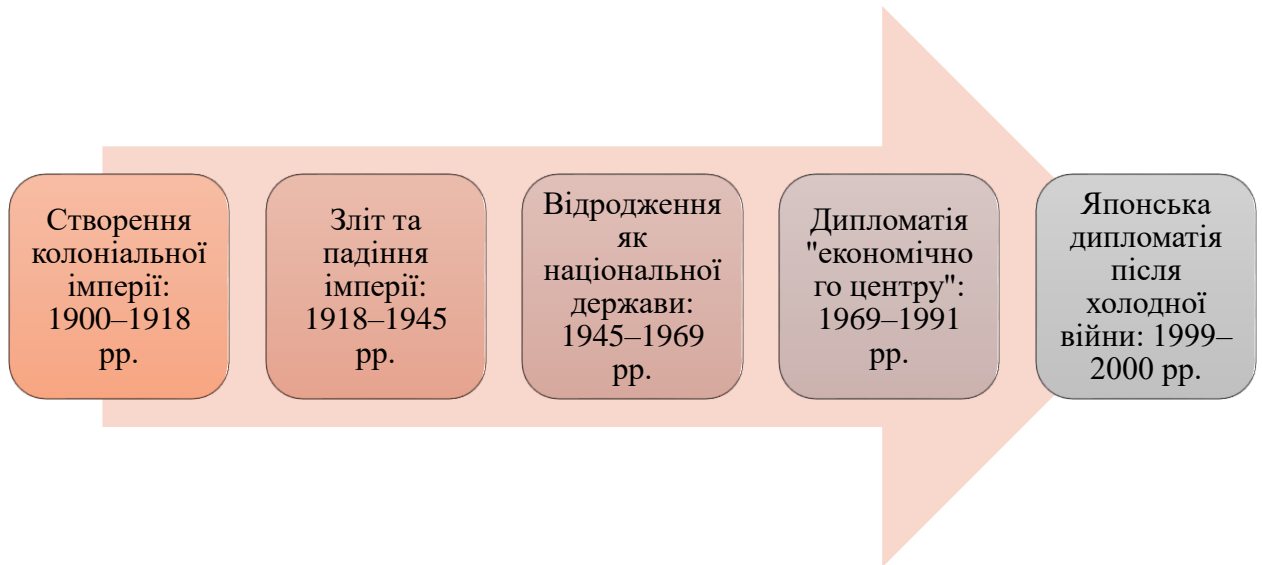

Рис. 2.1. Етапи японської геополітики у XX столітті [30]

Розглянемо кожен з них більш докладно.

Створення колоніальної імперії: 1900–1918 рр. [28; 30; 35]. Початок двадцятого століття ознаменувався розквітом міжнародного порядку, заснованого на імперіалістичній системі, що склалася в Європі. У цей період великі держави змагалися за придбання колоній, а ті народи та суспільства в не західному світі, які відмовилися йти шляхом модернізації (або безуспішно намагалися модернізуватися), були зведені до становища колоній або залежних. У цей період Японія забезпечила собі позицію імперської країни поряд із західними державами.

Після вступу в союз з Великобританією в 1902 році Японія перемогла у війні з Росією в 1904-1905 роках і стала домінуючою державою в Східній Азії. Після цього Японія відновила свій союз з Англією і підписала комерційну угоду з Францією. Поліпшивши відносини з Росією і досягнувши певного

взаєморозуміння з США, Японія включила Корейський півострів і придбала інтереси в Маньчжурії. До 1910-х років Японія стала колоніальною імперією.

Таким чином Японія стала великою державою завдяки своїм дипломатичним і військовим успіхам. Одним із негативних аспектів цього стрімкого зростання було те, що Японія мала лише короткий проміжок часу, щоб вирішити, як впоратися з плодами цих успіхів. Враховуючи слабку економічну базу Японії на той час, не було б виключеним, щоб Японія прагнула скоротити свої військові витрати на цьому етапі.

Певною мірою те ж саме відбувалося на дипломатичному фронті. Після того, як японська дипломатія досягла своєї мети – отримати незалежність як одна зі світових держав, – почала ставати надто наполегливою. Найкращим прикладом цього була японська дипломатія під час Першої світової війни, зокрема знаменита «Двадцять одна вимога», висунута Китаю в 1915 році.

У перші роки двадцятого століття фокус міжнародної політики почав зміщуватися з імперської експансії на конкурентне суперництво між європейськими державами, тоді як значна частина не західного світу, включаючи Корейський півострів і Китай, перебувала в стані хаос з точки зору їх внутрішньої політики.

Зліт та падіння імперії: 1918–1945 рр. [28; 30; 35]. До 1918 року Японія, здавалося, використовувала Першу світову війну на свою користь для досягнення вражаючих результатів у підтриманні та розширенні своїх колоніальних інтересів. Однак, дії Японії в ці роки значно посилили міжнародну недовіру. Крім того, кілька важливих змін як всередині країни, так і за кордоном ще більше посилили тиск на дипломатію Японії в роки після 1918 року.

На міжнародному рівні завершальні етапи війни принесли фундаментальні виклики міжнародному порядку через колоніальне/імперське панування. Першим із них був підйом лібертаріанського універсалізму. Другим викликом був соціалізм. У 1917 році більшовики успішно взяли владу після російської революції. Третім викликом був націоналізм.

Поряд з цими викликами існуючому міжнародному порядку, існували також серйозні виклики в самій Японії, оскільки соціальні та економічні фактори ставали все більш політизованими. У політичній системі Мейдзі, по суті, домінувала привілейована еліта, але протягом першого десятиліття двадцятого століття соціальні рухи стали помітними. Японська економіка піднялася під час війни, але рисові бунти 1918 року незабаром показали, наскільки крихкими були основи, на яких було побудовано це зростання. Хоча країна успішно модернізувалась у військовому плані, економічно вона все ще була недостатньо розвиненою. У соціальному плані процес модернізації був далеким від завершення.

Вплив цих різноманітних внутрішніх і міжнародних чинників на японську дипломатію був складним. З одного боку, внутрішні лібералістичні рухи перетиналися з вільсонівським інтернаціоналізмом. Таким чином, існувало протистояння не тільки між консервативними групами і прогресистами, а й між прихильниками поступових і радикальних реформ. Вони були складно пов'язані з групами політичної влади серед військових, політичних партій і бюрократії, оскільки японська політична історія просувалася вперед у 1910-х і 1920-х роках у довоєнний період.

Ці зміни в політичних і соціальних умовах в Японії та на міжнародному рівні поставили перед японською дипломатією величезні виклики, але ці виклики впливали на поверхню лише пізніше. Деякий час після закінчення Першої світової війни японська дипломатія досягла позитивних результатів. На Паризькій мирній конференції 1919 року Японія була однією з найбільших держав і продовжувала залишатися однією з «великої п'ятірки» великих держав у Лізі Націй. На Паризькій мирній конференції Японія змогла подолати протести Китаю та досягти своїх цілей щодо найбільшої проблеми: своїх претензій на Шаньдун та поводження з островами Південного моря в Тихому океані.

Різнманітні труднощі, що торкнулися японської дипломатії, виявилися в контексті інтересів країни в Китаї, зосереджених в Маньчжурії.

Вашингтонська система поступово втрачала легітимність, і в умовах, коли Японія зараз переживала труднощі, проблема двозначного статусу Маньчжурії стала гострою.

Розриви системи, спричинені проблемою Маньчжурії, зрештою стали домінувати над усією японською політикою. Після політичних розбіжностей і залучення військових, а також політичних партій, бюрократії та Таємної ради японська політика стала нефункціональною.

Оскільки Японії не вистачає достатньої сили як у військовому, так і в економічному плані, ймовірно, єдиним шляхом уперед було б використати свій голос у міжнародному співтоваристві, щоб висловитися про протиріччя у світовому порядку. Фактично, деякі заклики такого роду були зроблені через міжнародні організації, такі як Інститут тихоокеанських відносин. Тим не менш, здатність Японії домогтися того, щоб її дипломатичний голос був почутим, була обмежена, частково через культурні причини, і їй було важко висловити свої труднощі в універсальних термінах перед міжнародним співтовариством. Слід також сказати, про концепцію, яка була запропонована урядом Японії в 1940-х роках, ця концепція мала назву «Концепція Великої східноазійської сфери співпроцвітання». Вона передбачала створення сфери впливу Японії у країнах Азії, яка б об'єднала країни Азії у цьому регіоні, а керівником була б Японія. Ця концепція включала у собі плани по співробітництву у економічній та політичній сфері, а саме: створення торгових відносин, розвиток інфраструктури, протидія США та Великій Британії. Проте ця концепція не отримала реалізації через поразку Японії у Другій Світовій війні та окупацію після неї.

Дипломатичне та військове самовдоволення та системна дисфункціональність, які супроводжували імперську експансію Японії, яка була невід'ємно присутньою навіть у період першого розквіту Японії як колоніальної імперії в роки, що передували Першій світовій війні, були посилені в міжвоєнні роки змінами в міжнародне середовище та ряд внутрішніх криз. Подібно до паровоза без машиніста, Японія вдалася до

військових засобів без будь-яких чітких цілей і залишила дипломатію вигадувати правдоподібні обґрунтування своїх військових дій. Експансія без будь-якої стратегії призвела до руйнівної війни, і японська колоніальна імперія була демонтована та розібрана.

Відродження як національної держави 1945–1969 рр. [28; 30; 35]. Під час Другої світової війни Японія зрештою опинилася у стані війни майже з усіма великими державами світу. Країна зазнала широкомасштабних стратегічних бомбардувань і скидання двох атомних бомб.

Кілька факторів допомогли дати Японії можливість відродитися. По-перше, пройшовши через лихоліття війни, між людьми виникла якась солідарність. По-друге, була присутність окупаційних сил, які мали величезні повноваження для створення нових систем, щоб використовувати цю солідарність і перетворювати її в енергію для соціальної та економічної модернізації. Окупаційні сили не здійснювали владу безпосередньо, а були присутністю, яка підтримувала суворий соціальний порядок. Під цим контролем за короткий проміжок часу були проведені трудові та земельні реформи, які спричинили б політичний хаос у довоєнній Японії. Таким чином Японія змогла здійснити серйозні системні реформи мирним шляхом і без серйозної шкоди національній солідарності.

Міжнародна обстановка також була сприятливою для Японії. На відміну від закритої довоєнної колоніальної імперської системи, Бреттон-Вудська система, зосереджена на Америці, була відкритою системою, до якої врешті-решт дозволили брати участь і Японії. Крім того, з поступовим зростанням напруженості між Сходом і Заходом перемога комуністів у Китаї (який США спочатку сподівалися зробити опорою порядку в післявоєнній Азії) також збільшила міжнародну важливість Японії в Азії. Необхідність постійного розміщення американських військ у південній частині Корейського півострова після Корейської війни підвищила стратегічне значення Японії та зміцнила національну безпеку Японії. Цей поділ Східної Азії врятував Японію від участі в політичному хаосі на Корейському півострові, у Китаї чи Південно-Східній

Азії, де все ще тривав процес деколонізації, і звільнив її від необхідності турбуватися про вибір політичної політики.

Звичайно, реформи під іноземними окупаційними силами призвели до різного роду протиріч, які поступово переросли в проблеми після здобуття незалежності з миром. Яскравий приклад – Конституція. Проблема полягала в тому, що Конституція – вищий акт політичної влади – була прийнята під час окупації, саме тоді, коли Японія була в стані, в якому ні влади, ні політики насправді взагалі не існувало. Це відокремило Конституцію від реальності та упустило з уваги політичні основи для управління Конституцією, тлумачачи її відповідно до мінливого часу та вносити поправки та зміни.

Ця системна криза була вирішена лише після широких протестів проти Договору про безпеку в 1960 році. Саме в цей період Японія вирішила дотримуватися політики відокремлення оборони Японії від ширшої регіональної безпеки Далекого Сходу. Перше розглядалося як питання індивідуальної самооборони шляхом узаконення Сил самооборони, тоді як друге розглядалося як питання колективної самооборони, до якої Японія, по суті, залишалася б поза участю. Також у цей період було зроблено вибір щодо політики, яка б уникала політичних розбіжностей, об'єднувала людей через економічне зростання та зміцнювала позиції Японії в міжнародній політиці – те, що можна було б назвати економічною дипломатією в широкому значенні.

Цей вибір виявився дуже вдалим. До кінця 1960-х років Японія за розміром ВВП поступалася серед західних держав лише США.

Дипломатія «економічного центру»: 1969–1991 рр. [28; 30; 35]. Швидке економічне зростання Японії, природно, привернуло увагу міжнародної спільноти. Однак, Збігнєв Бжезінський вважав, що міжнародні та внутрішні умови, які зробили можливим економічне зростання Японії, змінюються, і стверджував, що існує ризик того, що ці зміни можуть мати негативний вплив на Японію.

Враховуючи історію Японії як колоніальної імперії, було зрозуміло, що вона вирішила бути обережною у питаннях Кореї та Тайваню, принаймні в цей

період. Уже в цей період японська зовнішня політика демонструвала пасивну позицію у військових питаннях і питаннях безпеки і вживала лише заходів для послаблення торговельних суперечок за допомогою тонкої дипломатичної лінії шляхом об'єднання внутрішніх думок під виправданням зовнішнього тиску.

Частково причиною такої сильної тенденції до зближення внутрішніх думок, використовуючи виправдання зовнішнього тиску, була слабка структура політичного керівництва. Швидке економічне зростання послабило опозиційні партії, які підтримували соціалізм і антилібералізм. Зменшення ідеологічних конфліктів також зробило правлячу партію менш привабливою та зашкодило її здатності керувати.

Звичайно, в деяких сферах Японія діяла більш енергійно. Щодо валюти, наприклад, Японія почала діяти як одна з провідних країн світу з раннього етапу, і коли в 1975 році відбувся перший саміт провідних промислово розвинутих країн, де Японія показала, що стала один із трьох основних полюсів координації економічної політики Заходу, поряд із США та Європою. Крім того, починаючи з другої половини 1970-х років, Японія швидко збільшила обсяг офіційної допомоги за кордоном, що також сприяло обігові профіциту поточного рахунку. Частина цього була використана для «стратегічної допомоги», яка враховувала проблеми безпеки та інтереси Заходу. Крім того, дедалі більше уваги приділялося культурним обмінам – наприклад, з Японським фондом, заснованим у 1972 році.

Однією з сфер, якій японська дипломатія надала особливого значення і в якій вона досягла певного успіху, було розвиток міжнародних відносин в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Уже починаючи з другої половини 1960-х років такі терміни, як «Азіатсько-Тихоокеанський регіон» і «Транстихоокеанський регіон» стали використовуватися в дипломатичних колах. У другій половині 1970-х такі зусилля, як проголошення доктрини Фукуда прем'єр-міністром Такео Фукудою та концепція транстихоокеанського співробітництва, сформульована

прем'єр-міністром Масайосі Огірою, не привернули значної уваги міжнародної спільноти.

Японська дипломатія в цей період була дипломатією, орієнтованою на економіку, і, можна сказати, мала певні характеристики, які нагадували політику Сполучених Штатів у 1920-х роках, яку іноді називають «дипломатією долара» або «залученням без зобов'язань». Діяльність японської дипломатії повністю залежала від того факту, що фундаментальна структура міжнародної політики була впорядкована політичними, мілітаристськими, економічними та соціальними відносинами протистояння, визначеними холодною війною. Дипломатія Японії принципово відповідала характеру світового порядку. Хоча вона, можливо, зміцнила світовий порядок у деяких аспектах, дипломатія ніколи не змінювала світовий порядок.

В Японії погляд на національну силу країни вкоренився на основі викривленого націоналізму, який поєднував гордість за те, що вона стала економічною наддержавою, з почуттям меншовартості, заснованим на погляді на себе як на маленьку країну в політичному та військовому плані. 1980-ті роки були періодом, коли глобалізація почала сприяти змінам у світовій політиці. Реформи, проведені Тетчер, Рейганом та іншими, намагалися реформувати застійні політичні та економічні системи не шляхом поступових перетворень, а через щось ближче до революції. Одним із побічних ефектів цього були тривалі потрясіння та економічна млявість. Тим не менш, ці реформи поступово почали давати результати, і до кінця 1980-х років навіть Радянський Союз і Східну Європу поглинула хвиля глобалізації та стали на шлях декомунізації. Певна частка приватизації також відбулася в Японії протягом цього періоду, але це було не такою відповіддю на величезну революцію, спричинену глобалізацією, а більшою мірою зосереджене на координації міжнародної політики та простих політиках економічного стимулювання. Це призвело до економіки бульбашки, а нечутливі та надмірні витрати посилили настороженість щодо Японії та призвели до японського ревізіонізму.

Криза в Перській затоці та війна в Перській затоці, що слідувала за нею, показали Японії, що фундаментальна структура глобальної політики змінилася із закінченням холодної війни, і змусили Японію усвідомити обмеження дипломатії, орієнтованої на економіку, якої вона дотримувалася до потім. Незважаючи на те, що після закінчення війни Японія надала величезні фінансові кошти та скромні внески людської сили, під час війни в Перській затоці Японія була майже непомітною. Оскільки фундаментальні аспекти світового порядку ставилися під сумнів, Японія змусила зрозуміти, що досягти миру лише за рахунок грошей і дискусій неможливо.

Японська дипломатія після холодної війни: 1991–2000 рр. [28; 30; 35].

Ще рано повністю оцінювати японську дипломатію з 1990-х років. Однак можемо вказати на кілька характеристик.

По-перше, це була нова готовність критикувати попередню японську дипломатію як «дипломатію чекової книжки» та «пацифізм однієї країни», а також почати поступово розширювати параметри залучення до політичних і військових питань за межі суто економічних питань. Це почалося з відправлення Сил самооборони для приєднання до діяльності миротворчої місії ООН у Камбоджі (Тимчасовий орган ООН у Камбоджі; UNTAC). Успішне завершення цієї місії призвело до більш систематичного залучення SDF Японії до миротворчих місій ООН. Японія також почала висловлювати свої амбіції бути прийнятою в якості постійного члена Ради Безпеки ООН і почала просити підтримки цього кроку в країнах по всьому світу. Крім того, було переглянуто умови Договору про безпеку між Японією та США та досягнуто домовленості щодо нових керівних принципів оборонної співпраці зі США. Вони також збільшили свою участь у регіональній безпеці. Паралельно з цим Японія припинила свою допомогу Китаю на знак протесту проти випробувань Китаєм ядерної зброї та відклала фінансування Організації енергетичного розвитку Корейського півострова (KEDO) на знак протесту проти ракетних випробувань, проведених Корейською Народно-Демократичною Республікою,

демонструючи готовність використовувати свою економічну міць більш політично.

По-друге, Японія почала надавати більшого значення міжнародним відносинам в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. До цього моменту діалог в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні зосереджувався лише на економіці, але Японія почала виявляти ознаки бажання розширити діалог, включивши також політичні аспекти, як це видно, наприклад, із запуском Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) у 1993 р. та Регіональний форум АСЕАН з країнами Південно-Східної Азії в 1994 р. Зростала тенденція до зміцнення регіональних зв'язків на глобальному рівні, і можна розглядати зусилля Японії в цьому напрямку як частину ширших глобальних тенденцій. Проте це також означало початок різноманітних багатосторонніх відносин, подібних яким раніше не існувало в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Зокрема, ця нова багатосторонність мала на меті вивести Китай на міжнародну арену та залучити його до більшої участі в регіональних справах.

У першій половині 1990-х років АСЕАН і розвинені країни по обидва боки Тихого океану володіли ініціативою в регіональних відносинах в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, але в останні роки міжнародні відносини в Північно-Східній Азії все більше перебувають у центрі уваги. Мирний перехід влади на Тайвані, дедалі активніше ставлення Північної Кореї до зовнішнього світу та рух Росії до активної дипломатії у відношенні Східної Азії є прикладами швидкого розвитку подій у цій частині світу за ці роки. Корейський півострів традиційно був у центрі міжнародної політичної уваги як територія, яка охоплює деякі з найбільших світових держав – Японію, Сполучені Штати, Китай і Росію. Форма, яку приймають міжнародні відносини в цьому регіоні, буде важливою для міжнародних відносин у всьому Азіатсько-Тихоокеанському регіоні.

Третій аспект, який ми можемо відзначити, це зростаюча важливість у політиці та дипломатії в усьому світі необхідності реагувати на інформаційні

технології та глобалізацію, яку вони несуть із собою. Глобалізація пішла на користь Заходу, змінивши баланс сил і поклавши кінець холодній війні, але стало зрозуміло, що це не означає, що глобальні ринки вільні від проблем. Короткострокове переміщення величезних обсягів капіталу може спричинити значні проблеми для малих і середніх країн, і, оскільки цей капітал часто переміщується зі спекулятивних причин, він часто гальмує, а не заохочує справедливі ринкові механізми. Азіатська валютна криза продемонструвала небезпеку цих негативних аспектів глобалізації.

Глобалізація не просто впливає на відносини між країнами; вона також має потенціал вплинути на суспільство в цілому. Проте Японії все ще бракує двох важливих сфер, важливих для збереження глобальної позиції під час створення світового порядку після холодної війни. По-перше, це відсутність світогляду чи філософії щодо ситуації, яка зараз відбувається, коли глобалізація спричиняє злиття та суперечності між різноманітними системами цінностей світу. По-друге, це проблема адекватного фундаменту для дипломатії у внутрішній політиці. Щоб дипломатія мала вагу у взаємозалежному світі, важливо, щоб заяви тих, хто відповідає за реалізацію політики, підтримувалися в їхній власній країні та могли бути реально втілені в життя.

Ці етапи визначили геополітичну траєкторію Японії протягом ХХ століття, від зміни політичного режиму до економічного відновлення та її ролі в міжнародних відносинах.

2.2. Ключові актори та геополітичні події Японії ХХ століття

Основним документом в країні є Конституція, прийнята в 1947 році. Конституція Японії була прийнята 3 листопада 1946 р. і набула чинності 3 травня 1947 р. Відома як «Конституція Японії після Другої світової війни» або «Споконвічна Конституція Японії». Ця конституція була встановлена після поразки Японії в Другій світовій війні та встановлення післявоєнного режиму в країні, який включав в себе реформи під керівництвом союзників. Цей

документ встановлює основні принципи правової системи та структуру уряду країни. Основні положення конституції включають засудження війни як засобу вирішення міжнародних конфліктів та заборону підтримки військових сил, крім самооборони. Конституція також встановлює принципи демократії, права людини та правовий порядок [6].

Головні положення конституції включають право громадян на свободу і рівність, гарантії громадянських прав, розділення влади між імператором та обраною легіслатурою (Діета), і нейтралітет Японії відносно військових конфліктів. Конституція також забороняє Японії підтримувати військові сили, за винятком оборонних сил, відомих як Сил Самооборони Японії.

Ця конституція залишається основним правовим документом Японії і має великий вплив на політичний та правовий порядок країни.

Також протягом XX століття Японія приймала або суттєво змінювала свої зовнішні політичні та військові доктрини відповідно до геополітичного та історичного контексту. Ключовими доктринами Японії цього періоду є, рис. 2.2.

Рис. 2.2. Основні доктрини Японії в XX столітті [5-6;27-35]

Слід зазначити, що умовно ці документи можна розділити на дві групи – доктрини, що пов'язані з військовими питаннями, і ті, що пов'язані з економічними питаннями.

Доктрина Сонно Джої (Sonno Joi). Ця доктрина була поширеною у першій половині 19 століття і вимагала вивільнення від іноземних впливів і відновлення імператорської влади. Вона спричинила внутрішні суперечності і війни в Японії, але також послужила початком процесу Мейдзі Реставрації і зміни політичного ландшафту [27].

Мейдзі Реставрація. У 1868 році було відновлено владу імператора Мейдзі, позбавивши шогунату влади. Це призвело до модернізації та індустріалізації Японії, а також до перегляду її зовнішньої політики [28].

Доктрина Фукуока (Fukoku Kyohei). Після Мейдзі Реставрації Японія прийняла політику «Фукуока Кьокей» або «Багатий країна, сильна армія». Ця доктрина ставила акцент на економічний і військовий розвиток країни з метою зміцнення її позицій у світі [29].

Доктрина Таїхо-Кеншін (Taisho-Kenjin). Після Першої світової війни Японія стала членом Ліги Націй та прийняла «Доктрину Таїхо-Кеншін», яка спрямовувала Японію на відмову від збройних конфліктів як інструменту політики та на підтримку розвитку міжнародного правопорядку [30].

Доктрина Такацука (Takatsukasa Doctrine). Під час Другої світової війни Японія була окупована Сполученими Штатами. «Доктрина Такацука» підтримувала співпрацю Японії зі збройними силами об'єднаних націй і її відмову від військової агресії [31].

Доктрина без'ядерності (Non-Nuclear Principles). Японія відмовилася від розробки, виробництва і володіння ядерними зброями в рамках своєї Доктрини без'ядерності. Ця доктрина закріплює незалежність Японії від ядерних збройних сил та її зобов'язання до миру та безпеки [32].

Доктрина взаємодії зі Сполученими Штатами (U.S.-Japan Alliance). Японія підтримує тісні відносини зі Сполученими Штатами і покладається на їхню захисну гарантію. Доктрина цієї взаємодії передбачає співпрацю в області безпеки, оборони і стратегічних питань [39].

Мирний режим і безпека (Peace and Security Policy). Японія приймає активну роль у сприянні мирному вирішенню конфліктів та збереженні

міжнародної безпеки. Країна використовує свій дипломатичний вплив і економічні ресурси для досягнення цих цілей [30-31].

Економічний націоналізм (Economic Nationalism). Японія приділяє велику увагу своїй економіці та торговельним відносинам з іншими країнами. Доктрина економічного націоналізму покладається на захист внутрішнього ринку і просування інтересів японських компаній на світовій арені [28].

Політика розвитку інфраструктури (Infrastructure Development Policy). Японія активно інвестує у розвиток інфраструктури в інших країнах, особливо в Азії. Ця доктрина сприяє зміцненню впливу Японії на регіональному рівні [6].

Зовнішня допомога (Official Development Assistance - ODA). Японія має одну з найбільших програм зовнішньої допомоги в світі. Ця політика спрямована на підтримку розвитку країн, особливо в Азії та Африці [35].

Ці доктрини та події свідчать про еволюцію зовнішньої політики та геополітичних підходів Японії протягом XX століття, від періоду ізоляції до її включення в міжнародну систему як мирної та економічно потужної держави. Вони визначають геополітичний курс Японії і надають їй рамки для співпраці з іншими країнами та вирішення глобальних питань. Крім цього, вони враховують історичний досвід та особливості Японії як країни, яка зазнала ядерних атак під час Другої світової війни і розвивалася в епоху післявоєнного відбудовування [37].

Японія, має дипломатичні та економічні відносини з багатьма країнами світу, але основними геополітичними партнерами XX століття можна назвати, рис. 2.3.

Сполучені Штати Америки (США), з якими: Японія має тісні політичні та економічні відносини. Обидві країни є союзниками в рамках Договору про мир і безпеку в Тихому океані, і США забезпечують оборонну захист японських територій. Крім того, Японія і США є важливими торговельними та інвестиційними партнерами.

Китай є однією з найважливіших торговельних партнерів Японії. Вони мають складні політичні та торговельні відносини, але обидві країни розуміють важливість взаємної співпраці.

Республіка Корея, з якою Японія має тісні економічні та культурні зв'язки. Проте їхні відносини були напруженими через історичні конфлікти та територіальні спори.

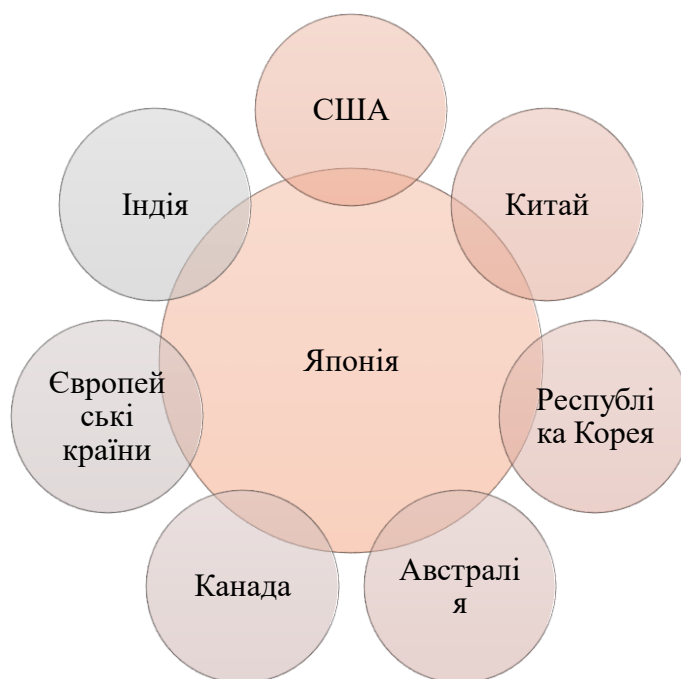

Рис. 2.3. Країни – основні геополітичні партнери Японії в XX столітті [37].

Австралія та Японія мають стратегічне партнерство та співпрацюють у сферах торгівлі, безпеки та наукових досліджень. Обидві країни також є членами Угоди про Партнерство у Транс-тихоокеанському регіоні (СРТПР).

Канада, з якою Японія має економічні та торговельні відносини. Обидві країни співпрацюють у сфері торгівлі та інвестицій, а також спільно працюють над збереженням навколишнього середовища.

Європейські країни, з якими у Японії різні види співпраці, включаючи торговельні та інвестиційні угоди. Відносини з ЄС стали ще більш актуальними після укладення Угоди про Партнерство в галузі економіки та торгівлі (EU-Japan Economic Partnership Agreement).

Індія, з якою Японія розвиває співпрацю, особливо в економічних та геополітичних питаннях. Обидві країни активно співпрацюють у сфері інфраструктурних проектів та розвитку.

Взаємодія з цими країнами допомагає Японії зміцнювати свої відносини та геополітичний вплив на світовій арені.

Японія, як країна з багатою геополітичною історією, була учасницею кількох геополітичних конфліктів та суперечок. Особливе знання для Японії мали такі геополітичні конфлікти, рис. 2.4.

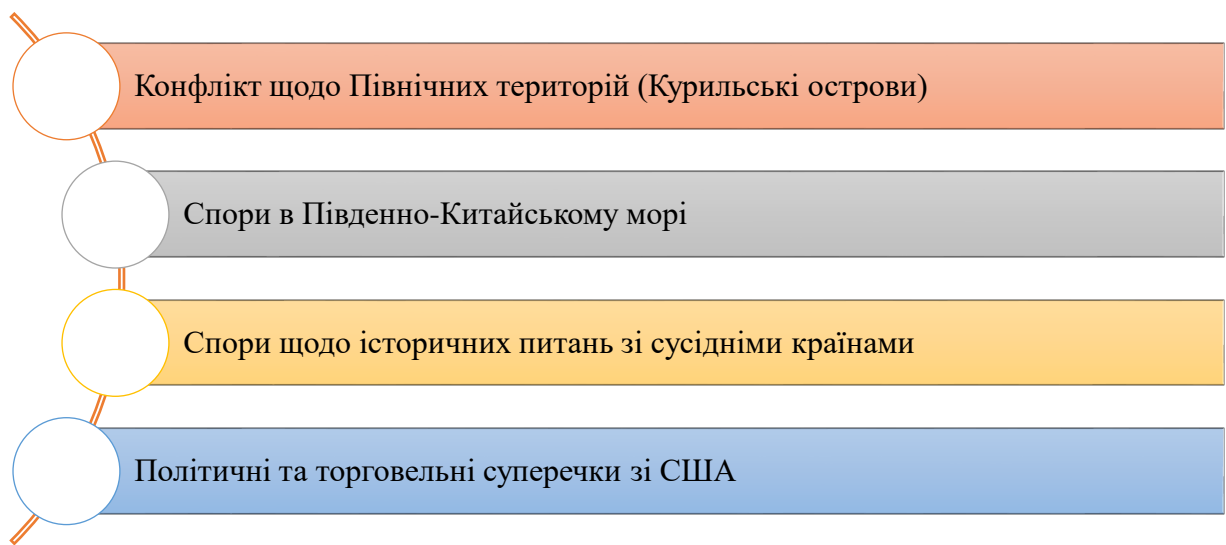

Рис. 2.4. Основні геополітичні конфлікти за участі Японії в XX столітті [41-45]

1. Конфлікт щодо Північних територій (Курильські острови) [44].

Японія має диспут щодо приналежності чотирьох островів Курильського ланцюга, які були приєднані до Радянського Союзу після Другої світової війни. Японія продовжує претендувати на ці території і вимагає їх повернення. Конфлікт триває, хоча в різні періоди часу Японія прикладала зусилля до його владнання, зокрема за допомогою документів та дипломатичним шляхом:

- Потсдамська декларація та Договір про безумовну капітуляцію;
- Сан-Франциський мирний договір (1951 був укладений між Японією та союзниками після Другої світової війни). Згідно з цим договором, Японія відмовилася від прав на Курильські острови, але питання про власність залишилося відкритим:

- спроби дипломатичного вирішення через проведення декількох раундів перемовин та переговорів з метою вирішення спірних питань;
- зустрічі на вищому рівні, які періодично проводяться на вищому рівні, де обговорюють питання власності Курильських островів і намагаються знайти компромісне рішення;
- Угода про розвиток економічних відносин (2018 р.), яку підписано про розвиток економічних відносин між двома країнами на спірних територіях. Передбачає спільний економічний розвиток Курильських островів, але не вирішує питання суверенітету.

Однак, розв'язання цього конфлікту залишається актуальним питанням в регіоні.

2. Спори в Південно-Китайському морі [44].

Японія, разом з іншими сусідніми країнами, такими як Китай та Південна Корея, має суперечки щодо суверенітету над деякими островами та морськими ресурсами в Південно-Китайському морі. Це складний регіональний конфлікт між кількома країнами, який включає в себе питання суверенітету над островами, морськими кордонами, екологічні питання та право на використання природних ресурсів в цьому регіоні. Японія бере участь у цьому конфлікті разом з іншими країнами, такими як Китай, В'єтнам, Філіппіни, Малайзія, Тайвань і Бруней. Основні аспекти конфлікту включають такі питання як:

- питання суверенітету над різними островами і скалами в Південно-Китайському морі, такими як Сенкаку (в Японії вони відомі як Diaoyu/Diaoyutai), Паг-аса (Thitu), Таїпінг (Itu Aba) і багато інших;
- різні країни висувують претензії на ці території, що призводить до напруги в регіоні;
- встановлення морських кордонів та ексклюзивних економічних зон (ЕЕЗ). Це стосується визначення меж міжнародних вод і суверенних вод околиць островів;

- право країн на видобуток природних ресурсів, зокрема рибальства та вуглеводнів в регіоні;

- екологічні питання в контексті того, що великі популяції риб та багата морська екосистема роблять Південно-Китайське море важливим для охорони навколишнього середовища. Спори стосуються незаконного рибальства, забруднення та впливу господарської діяльності на природу;

- вплив на геополітичну стабільність в регіоні та відносини між регіональними акторами і великими державами, такими як Китай та США.

Отже, Японія має власні інтереси в цьому конфлікті і активно взаємодіє з іншими країнами регіону для захисту своїх прав та покращення ситуації в Південно-Китайському морі. У таких ситуаціях вирішення спорів вимагає дипломатичних зусиль і співпраці між різними сторонами.

3. Спори щодо історичних питань зі сусідніми країнами [44].

Японія має незавершені історичні конфлікти із сусідніми країнами, такими як Китай і Південна Корея, пов'язані з історією Другої світової війни та японською окупацією. Ці суперечки включають питання військових злочинів, примусової праці та жертв війни. До основних питань цього конфлікту можна віднести:

- один із найважливіших історичних спорів стосується використання «комфортних жінок» японським військом під час Другої світової війни. Тисячі жінок, головним чином з Китаю та Південної Кореї, були примусово залучені до рабства для японських військових. Ця тема залишається джерелом напруги між Японією та її сусідами, які вимагають визнання та вибачення за це військове злочин;

- примусова праця, яку Японія також використовувала під час імперської доби. Багато китайців і корейців були примушені працювати в Японії під час Другої світової війни. Спори стосуються компенсації та визнання цієї історичної несправедливості;

- історичні підручники, які в Японії і сусідніх країнах часто відображають події і персонажів минулого у різний спосіб. Спорі стосуються тлумачення історії та інтерпретації історичних подій;

- візити вищих посадових осіб Японії до своїх національних святинь і меморіалів відзначаються сусідніми країнами як провокація і виклик, особливо якщо вони стосуються військових дій під час Другої світової війни;

- різні пам'ятні питання, зокрема питання про пам'ятники, монументи і символи, які визнають історичні події. Ці символи можуть сприйматися інакше різними країнами і викликати реакції.

Ці історичні спори впливають на відносини Японії зі своїми сусідніми країнами та мають важливий вплив на дипломатичні відносини та геополітичну стабільність в регіоні. Вирішення цих спорів вимагає взаєморозуміння та компромісу зі сторін учасниць.

4. Політичні та торговельні суперечки зі США [39; 40].

Японія і США в минулому вели суперечки стосовно торгівлі та економіки, такі як «Торговельні суперечки 1980-х». Також були суперечки щодо американських військових баз в Японії та роль Японії у безпеці Південно-Східної Азії. Важливо враховувати, що ці дві країни є стратегічними союзниками і важливими партнерами, але вони також можуть мати різні інтереси та погляди на ряд питань. Деякими спірними політичними та торговельними питаннями між країнами є:

- торговельні суперечки, які у минулому відбувалися між двома країнами;
- військові бази та американські військові сили, які розташовані в Японії, і може призводити до суперечок щодо військової присутності США. Деякі японці виражають обурення щодо проблем з відшкодуванням за військову присутність і питаннями безпеки;

- торговельні угоди та переговори щодо їх укладання також можуть викликати суперечки, наприклад, переговори щодо Транс-тихоокеанського партнерства (TPP) викликали деякі розбіжності в угоді між Японією і США, хоча пізніше США вийшли з цієї угоди.

– зовнішня політика та регіональні питання. Обидві країни можуть мати різні погляди на деякі регіональні питання, зокрема стосовно Північної Кореї та Китаю. Завдяки своєму геополітичному становищу, Японія грає важливу роль у регіональній стабільності та безпеці, і це може викликати політичні суперечки з США щодо підходів до рішення регіональних питань.

Незважаючи на ці можливі суперечки, важливо враховувати, що Японія і США продовжують співпрацювати на багатьох питаннях, включаючи безпеку, економіку і дипломатію. Вони залишаються стратегічними союзниками у регіоні та важливими партнерами одне для одного.

Ці геополітичні конфлікти і суперечки впливають на відносини Японії з іншими країнами та важливі аспекти її зовнішньої політики. Багато з цих конфліктів залишаються нерозв'язаними та вимагають дипломатичних зусиль для їх вирішення.

В цілому слід зазначити, що XX століття було багатим в геополітичному аспекті для Японії, впродовж якого держава зазнала кардинальних змін в економічному, соціальному, військовому плані. Протягом досліджуваного періоду дипломатія Японії зазнала як геополітичних поразок, так й геополітичні перемоги, табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні геополітичні поразки та перемоги Японії в XX столітті

Геополітичні поразки	Геополітичні перемоги
Поразка в Другій світовій війні (скасування японської імперської системи, період відновлення і демократизації)	Відновлення після Другої світової війни (швидке відновлення, економічний бум «економічне диво». Це дозволило Японії стати однією з провідних світових економічних сил)
Спори про Північні території (Курильські острови), має важливий геополітичний аспект для Японії	Альянс з США (спільний оборонний договір допоміг забезпечити безпеку та стабільність у регіоні. Японія отримала підтримку та захист від США, що дозволило їй зосередитися на своєму економічному розвитку)
Спори із сусідніми країнами щодо історичних питань	Міжнародний економічний успіх (Японія стала однією з найбільших світових експортерів та інвесторів і має великий вплив на міжнародному ринку. Компанії, такі як Toyota, Sony та Honda, стали світовими лідерами у своїх галузях)

Реакція на катастрофу в Фукусімі (в тому числі порушення питання енергетичної політики та безпеки в регіоні)	Участь у міжнародних організаціях (Японія є активним членом багатьох міжнародних організацій, включаючи ООН, Міжнародний валютний фонд та Світову торгову організацію, грає важливу роль у світовій політиці та економіці)
Економічні труднощі в деякі періоди своєї історії. В 1990-х роках, Японія стикалася з економічною стагнацією та проблемами управління. Ці труднощі вплинули на її геополітичну позицію в світі.	Наукові досягнення і технологічний прогрес (Японія славиться своїми науковими досягненнями та інноваціями в галузі технологій, розвинула власну автомобільну, електроніку, комп'ютерну та інші галузі, які мають важливий вплив на глобальну економіку)
	Дипломатичні досягнення (Японія виступає як діловий дипломат та медіатор у міжнародних конфліктах і ініціативах, активно співпрацює з іншими країнами у сферах міжнародної безпеки, енергетики, торгівлі та розвитку)

Складено за [30-34; 43]

Загалом, незважаючи на геополітичні поразки, геополітичні перемоги Японії включають в себе її економічний успіх, зовнішню політику та вплив на світові події. Японія залишається важливим гравцем на світовій арені і має важливий вплив на регіональну та глобальну стабільність та розвиток.

2.3. Перспективи геополітики Японії в XXI столітті

В XXI століття Японія увійшла, маючи не тільки певний геополітичний досвід XX століття, а й нові геополітичні виклики сучасності, серед яких можемо назвати [41; 42]:

1. Геостратегічне положення в Тихоокеанському регіоні залишає її важливим актором у геополітичних подіях. Складні відносини між сусідніми країнами, такими як Китай, Росія, Північна Корея. Розвиток економічних та політичних взаємодій із сусідніми країнами буде визначати ступінь впливу Японії в регіоні.

2. Сфера безпеки. Нагальна необхідність збільшення військового потенціалу та розширення сфери безпеки. Енергетична безпека у зв'язку з тим, що Японія є одним з найбільших споживачів енергії у світі і залежить від імпорту енергоносіїв.

3. Збереження своїх економічних та торговельних відносин як однієї з найбільших світових економік. Стійкий економічний розвиток дозволить Японії утримувати високий рівень впливу на міжнародній арені. Японія зберігає стратегічний союз зі США, але й розвиває більш незалежну зовнішню політику, спрямовану на взаємодію з іншими країнами, особливо в Азії.

4. Суттєві демографічні зміни через значну частку населення похилого віку та низьку народжуваність, що має важливий вплив на економіку та соціальні витрати.

5. Активна співпраця з іншими державами та міжнародними організаціями для вирішення глобальних проблем людства.

Загалом, Японія продовжує залишатися важливим гравцем у світовій геополітиці, займає активну дипломатичну позицію у світі, співпрацюючи з іншими країнами та вирішуючи внутрішні завдання.

Стратегічно важливою складовою партнерства в XXI ст. є програма Партнерства США та Японії, яка здійснюється в таких сучасних аспектах як [40]:

- цифрова економіка. Запущено партнерство Global Digital Connectivity для подальшого просування безпечного зв'язку та динамічної глобальної цифрової економіки;

- стійкість критичної інфраструктури через потребу застосування колективного підходу до посилення кібербезпеки;

- співпраця в Індо-Тихоокеанському регіоні з Австралією, Федеративними Штатами Мікронезії, Кірібаті та Науру для покращення підключення до Інтернету за допомогою нового підводного телекомунікаційного кабелю. Співпраця у підтримці розвитку якісної інфраструктури на ринках, що розвиваються, сприяння досягненню глобальних цілей у таких ключових сферах, як клімат, цифрова економіка та сталий розвиток;

- науково-технічне співробітництво, в тому числі, з квантової інформаційної науки, яка сприятиме дослідженням і розробкам квантової

комунікації, обчислень, сенсорів і матеріалів, над технологіями підвищення конфіденційності, для підвищення конкурентоспроможності;

- співпраця в міжнародних організаціях зі стандартизації для розробки міжнародних технічних стандартів;

- поглиблене співробітництво щодо експортного контролю над критично важливими технологіями, зокрема мікроелектронікою та системами кіберспостереження, щоб подолати зловживання критичними технологіями зловмисниками та неналежну передачу нових технологій через дослідницька діяльність.

- співпраця над розвитком стійких ланцюгів постачання найважливіших товарів, щоб мінімізувати проблеми з перебоями в постачанні та інфляцією, що є загрозою для процвітання середнього класу. Обидві країни мають намір співпрацювати з партнерами-однодумцями стосовно ланцюгів постачання напівпровідників, електричних акумуляторів, важливих корисних копалин;

- формування глобальної архітектури охорони здоров'я, включаючи глобальну безпеку охорони здоров'я з метою досягнення загального охоплення медичними послугами, а також покращення профілактики, готовності та реагування, у тому числі через фонд готовності до пандемії та глобальної безпеки охорони здоров'я Світового банку.

- зміна клімату, чиста енергетика, зелене зростання. Впроваджуються Глобальна субнаціональна ініціатива сприяння нульовому викиду вуглецю, стійке та кліматично розумне сільське господарство; співпраця в галузі чистої енергії.

Висновки до розділу 2

1. Охарактеризовано 5 основних геополітичних етапів в Японії протягом ХХ століття, а саме: 1. Створення колоніальної імперії: 1900–1918 рр. (активно розширювала свою територію та сферу впливу. Вона здобула Тайвань та Рюкю-острови, приєднала Корею після російсько-японської війни (1904-1905 рр., приєдналася до Першої світової війни на боці Антанти та була однією з

переможців). 2. Зліт та падіння імперії: 1918–1945 рр. (брала участь у Вашингтонській конференції, де були прийняті договори, що регулювали роззброєння та контроль над Тихим океаном. У Другій світовій війні Японія приєдналася до Осі та здійснювала агресивну експансію в Азії та Тихому океані. Вона стала сценою атомних бомбардувань під час війни та після її завершення була окупована США). 3. Відродження як національної держави: 1945–1969 рр. (після капітуляції в Другій світовій війні, була окупована Сполученими Штатами та пережила період відновлення після війни під керівництвом генерала Дугласа Макартура. В 1952 р. було підписано Сан-Франциський мирний договір, який завершив окупацію та повернув Японії суверенітет. Після цього стала ключовим союзником США в регіоні та розвивала свою економіку). 4. Дипломатія «економічного центру»: 1969–1991 рр. (пройшла через значний економічний розвиток, став однією з найбільших економік світу. Цей період відомий як «Японське економічне диво»). 5. Японська дипломатія після холодної війни: 1999–2000 рр. (у 1990-х роках Японія стикнулася з проблемами економічного спаду та старінням населення. Протягом останніх десятиліть країна намагається впоратися з цими викликами та зберегти свою геополітичну важливість у світі).

2. Проаналізовано ключові геополітичні події Японії в XX столітті. Зокрема зроблено аналіз ключових доктрин Японії цього періоду, які визначають геополітичний курс Японії і надають їй рамки для співпраці з іншими країнами та вирішення глобальних питань. Проаналізовано основні геополітичні партнери Японії XX століття. Зазначено основні геополітичні поразки та перемоги Японії в XX столітті, які сприяли перетворенню Японії на одну з провідних держав світу.

3. Окреслено перспективи геополітики Японії в XXI столітті та її виклики: складне геостратегічне положення в Тихоокеанському регіоні; сфера безпеки; збереження своїх економічних та торговельних відносин; погана демографічна ситуація; активна співпраця з іншими державами (в тому числі, США) та міжнародними організаціями для вирішення глобальних проблем людства.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКОГО ДВОСТОРОННЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

3.1. Нормативно-правова база розвитку двосторонніх відносин

Японії та України

На момент становлення дипломатичних відносин 26 січня 1992 р. між Україною та Японією підписано 65 дипломатичних документи, в тому числі ті, що були підписані між Японією та СРСР.

Найвагомішим документом між країнами є Спільна заява про особливе глобальне партнерство, яку підписали Президент України В.О. Зеленський та Прем'єр-міністр Японії Ф. Кішідо 22 лютого 2023 р. під час візиту глави уряду Японії в Україну.

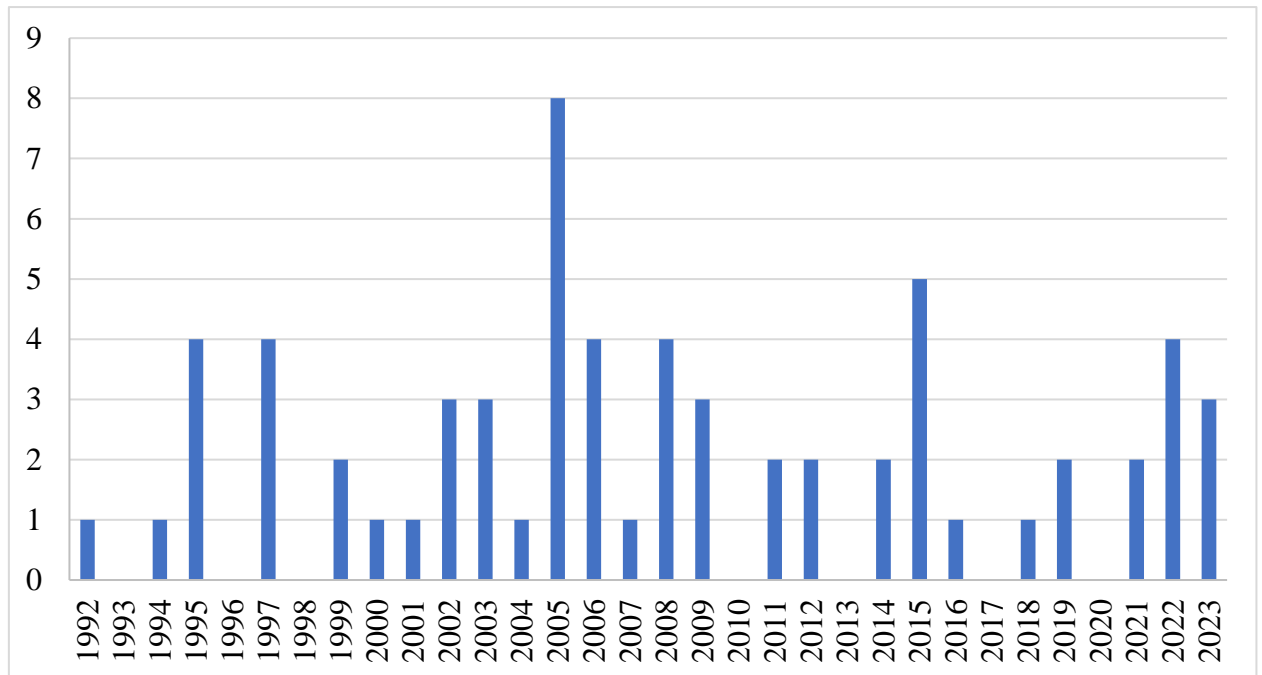

Рис. 3.1. Кількісний аналіз нормативно-правової бази двосторонніх відносин Японії та України за роками [8-10]

Яв видно за даних рис. 3.1. найбільш активним роком у двосторонніх відносинах між Японією та Україною був 2005 р. (підписано та ратифіковано 8 документів про співпрацю). Також слід відмітити 2015 р. – 5 документів, 1995, 1997, 2022 рр. також можна назвати роками поживлення відносин між державами.

Серед нормативно-правових підстав двостороннього співробітництва переважають різноманітні угоди та меморандуми, рис. 3.2.

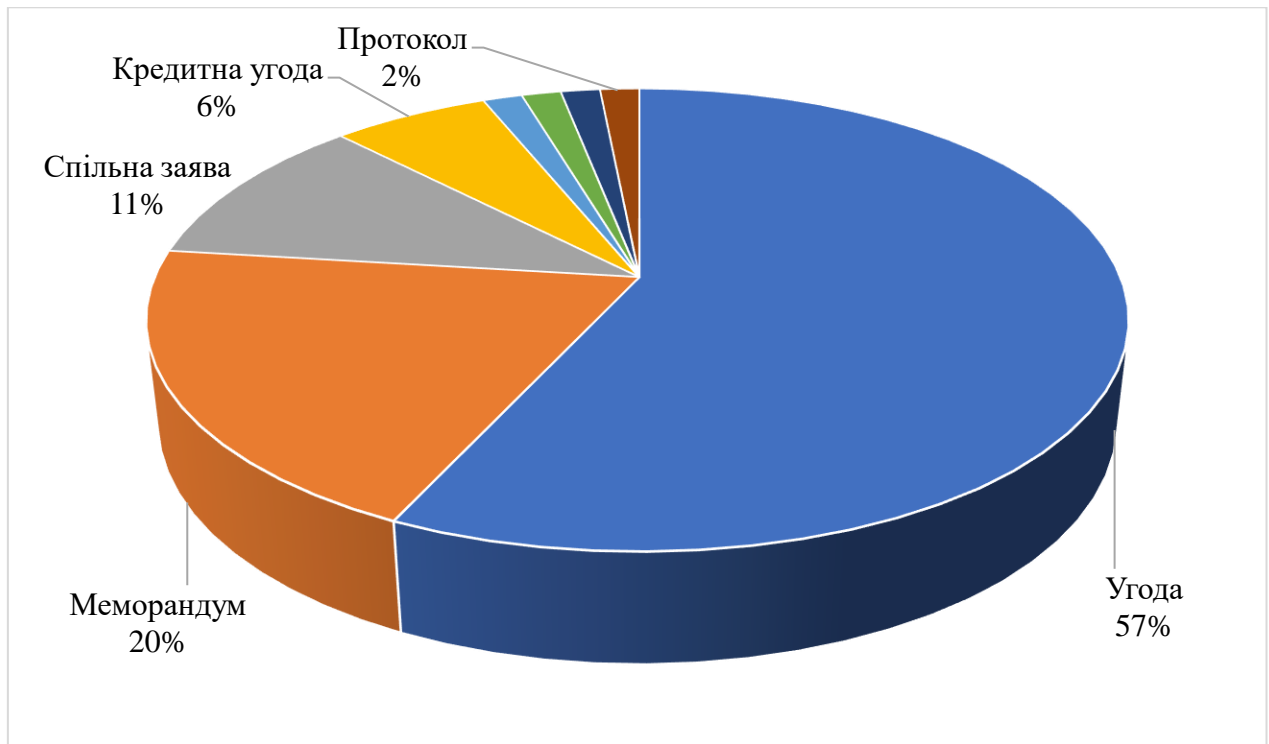

Рис. 3.2. Структура нормативно-правової бази співробітництва за типом документів [8-10]

Проаналізуємо більш докладно нормативно-правову базу розвитку двосторонніх відносин Японії та України [8-10]:

1. Угода (37) – співробітництво в галузі ліквідації ядерної зброї (02.03.1994 р.), Японією з питань правонаступництва обох держав (23.03.1995 р.), про позику (28.12.1995 р.), про співробітництво і партнерство (14.04.1997 р.), щодо надання японського культурного гранту (13.04.1999 р. та 30.07.1999 р.), щодо виконання Проекту вдосконалення рівня медичного обладнання (22.08.2000 р.), щодо надання японського культурного гранту (01.02.2001 р. та 22.01.2002 р.), про реструктуризацію (20.10.2002 р. та 05.12.2002 р.), про надання культурного гранту (28.03.2003 р. та 01.09.2003 р.), про технічне співробітництво та грантову допомогу (10.06.2004 р.), про надання японського культурного гранту (03.03.2005 р.), про надання кредиту для фінансування проекту розвитку Державного міжнародного аеропорту «Бориспіль» (29.03.2005 р.), про реалізацію проекту технічного

співробітництва (15.07.2005 р.), про виділення гранту Київській середній спеціальній музичній школі-інтернату ім. М. Лисенка (02.11.2005 р.), про надання японського гранту (15.03.2006 р.), для підготовки проекту «Підтримка судової реформи» (26.06.2006 р.), про надання японського культурного гранту (01.07.2006 р.), про надання грантової допомоги дитячим лікарням у Кіровоградській і Луганській областях (08.02.2007 р.), про надання грантової допомоги щодо поліпшення медичного обладнання для дитячих лікарень (12.02.2008 р.), про надання грантової допомоги (06.08.2008 р.), про придбання одиниць встановленої кількості за схемою зелених інвестицій (18.03.2009 р.), про співробітництво у сфері поліпшення після аварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях» (18.04.2012 р.), про надання гранту непроектного типу на закупівлю спеціального обладнання для медичних закладів (10.07.2014 р.), щодо Кредитної угоди (17.07.2014 р.), про сприяння та взаємний захист інвестицій (05.02.2015 р.), про надання гранту на закупівлю спеціального обладнання для медичних закладів (30.03.2015 р.), щодо позики на політику розвитку на здійснення економічних реформ (04.12.2015 р.), про надання гранту на закупівлю спеціального обладнання (18.04.2019 р.), про надання обладнання і товарів (08.03.2022 р.), про надання гранту на закупівлю спеціального обладнання для закладів охорони здоров'я (28.04.2022 р.), щодо кредиту на політику розвитку у сфері надзвичайного економічного відновлення (28.04.2022 р. та 07.06.2022 р.).

2. Меморандум (13) – про створення і діяльність Японського центру в Україні (19.05.1997 р.), щодо надання кредитів і гарантій (06.10.1997 р.), державної підтримки експорту (06.10.1997 р.), щодо діяльності Українсько-японського комітету зі співробітництва (01.07.2006 р.) про співпрацю з впровадження Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї (14.07.2008 р.), щодо страхування японського експорту в Україні (25.03.2009 р.), про співробітництво в галузі освіти (18.09.2012 р.), про співпрацю у молодіжній сфері, сфері фізичної культури та спорту (06.04.2016 р.), співробітництва у сфері оборони (12.10.2018 р.), про

співпрацю з кібербезпеки (12.03.2021 р.), про співробітництво у сфері космічної діяльності в мирних цілях (23.10.2021), з відновлення України (19.06.2023 р.), про співробітництво у сфері цифрових трансформацій (26.04.2023 р.).

3. Спільна заява (7) – 23.03.1995 р., 01.09.2003 р., про нове партнерство у XXI столітті (21.07.2005 р.), зі співробітництва на рівні міністрів закордонних справ (25.03.2008 р.), за результатами переговорів прем'єр-міністрів України і Японії (25.03.2009 р.), щодо українсько-японського глобального партнерства (19.01.2011 р.), про особливе глобальне партнерство між Україною і Японією (22.03.2023 р.).

4. Кредитна угода (4) – для Проекту розвитку Державного міжнародного аеропорту «Бориспіль» (29.03.2005 р.), щодо відкриття кредитної лінії для розвитку двосторонньої українсько-японської торгівлі у приватному секторі (11.11.2005 р.), з міжнародного співробітництва (19.01.2011 р.), щодо реалізації «Проекту реконструкції Бортницької станції аерації» (15.06.2015 р.).

5. Договір (1) – про надання кредиту для реалізації проекту модернізації Бортницької станції очистки стічних вод (06.06.2015 р.).

6. Домовленість (1) – про встановлення дипломатичних відносин (26.01.1992 р.).

7. Заява про співробітництво (1) – щодо обміну фінансовою інформацією (12.06.2019 р.).

8. Протокол (1) – щодо доступу до ринків товарів і послуг (21.07.2005 р.).

Отже, можемо зробити висновок щодо широкого спектру співробітництва між державами – торговельне, фінансове, науково-технічне, медичне, культурне, інформаційне, гуманітарне інше.

3.2. Основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною

Основними напрямами двостороннього співробітництва між Японією та Україною є:

1. Економічне співробітництво, а саме розширення торговельних і економічних відносин, підписання угод про вільну торгівлю, сприяння інвестиціям та розвиток спільних проектів. До 2022 р. двостороннє торговельно-економічне та інвестиційне співробітництво характеризувалось між Японією та Україною мало позитивну динаміку. Обсяги економічного співробітництва впали за результатами 2022 р. через активну фазу військової агресії проти України, але є перспективи відновлення та їх поступове зростання в короткостроковій перспективі. Загальний двосторонній товарообіг між країнами в 2021 р. становив 1589,66 млн. доларів США. (обсяг експорту українських товарів і послуг становив 359,89 млн. доларів США, обсяг імпорту товарів і послуг з Японії – 1229,77 млн. доларів США) [14; 46; 25].

2. Технологічна співпраця. А саме обмін технологічними розробками, спільні наукові дослідження та інноваційні проекти. Науково-технічне співробітництво є найбільш активним між державами, зокрема містить приклади щодо налагодження співробітництва у галузях інформаційних технологій, зокрема нейротехнологій та штучного інтелекту, систем захисту інформації, електронного навчання, машинобудування, біотехнологій, клітинної біології, кріобіології, охорони здоров'я, пошуку та розробки родовищ металомістких руд, нафти та газу, проведення космічних досліджень тощо [11-12].

3. Енергетична сфера, зокрема, співпраця в галузі відновлювальних джерел енергії, атомної енергетики та енергоефективності. Фахівці з Японії допомагали у подоланні та мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи, а фахівці з України – у ліквідації аварії на АЕС «Фукусіма-1». Українські та японські вчені вивчають радіаційне забруднення екосистем зони відчуження «Фукусіма» і на основі отриманих даних розробляють рекомендації щодо оптимального зонування цієї території та її реабілітації. Співробітництво в галузях атомної енергетики, нано-технологій, біотехнологій розвивається у рамках програми сталого розвитку «SATREPS», програми Японської агенції з науки та технологій (Japan Science and Technology Agency) з фінансування

міжнародних проектів, запроваджених з членами ЄС та іншими країнами [11-12].

4. Культурний обмін, а саме розвиток культурних відносин, обмін мистецтвом, кіно, іншими аспектами культури. Наприклад, 2017 р. було оголошено роком Японії в Україні і була присвячена 25-й річниці встановлення дипломатичних відносин між країнами. За ініціативи української громади в містах Токіо та Нагоя проводяться регулярні паради вишиванок, що допомагає поширити інформацію про Україну в Японії. Після зниження культурних зв'язків під час пандемії, спостерігається різке зростання інтересу до України загалом та українського культурного продукту зокрема на тлі масової підтримки японським суспільством України після початку повномасштабної військової агресії. Наприклад, у 2022 р. запроваджене викладання української мови на базі Посольства України в Японії, у Токійському та Кіотському університетах. Для тренувань та участі у міжнародних змаганнях запрошуються українські спортсмени в таких видах спорту, як карате, дзюдо, бадмінтон, теніс, сумо, боротьба, футбол (при повному або частковому фінансуванні за рахунок японської сторони) [15-18].

5. Освіта та обмін студентами, зокрема розширення програм обміну студентами, навчання в університетах одне в одній країні. Інтенсивним є розвиток співробітництва між Національною академією наук України, науково-дослідними установами, вищими навчальними закладами України, фірмами і бізнес-структурами Японії з метою підвищення науково-практичного потенціалу вітчизняних вищих навчальних закладів. Співпраця у галузі освіти визначається програмами уряду Японії, які спрямовані на надання фінансової підтримки українським студентам, аспірантам, викладачам та дослідникам, які прагнуть вивчити досвід Японії або удосконалити знання японської мови та її поширення за межами Японії [23-24].

6. Співпраця в галузі безпеки – спільна боротьба з транснаціональною злочинністю, кіберзагрозами [12].

7. Гуманітарна допомога та розвиток – співпраця в гуманітарних питаннях, включаючи допомогу в разі природних лих, після військового відновлення, розвиток громадських ініціатив та соціальних проєктів. Особливо активно почала розвиватись після 24.02.2022 р. – реалізуються програми лікування та реабілітації поранених українських захисників у японських медичних закладах, надання значної гуманітарної допомоги через різні канали та механізми [48; 49].

8. Міжрегіональне співробітництво є важливим компонентом двосторонніх відносин між Україною та Японією. Базується на розбудові побратимських стосунків між Києвом і Кіото, Одесою та Йокогамою. Найважливіше місце у відносинах міст-побратимів мають контакти в культурно-гуманітарній сфері: в галузі мистецтва, освіти, охорони здоров'я та спорту. У 2018 р. Посольством України в Японії розширено зв'язки з містами та регіонами Японії [13].

Що стосується проблемних моментів двостороннього співробітництва між Японією та Україною, можемо відмітити наступне:

1. Торгівельні бар'єри у вигляді обмежень, митних тарифів, інших бюрократичних перешкод, які ускладнюють ефективність торгівлі між Україною та Японією.

2. Значні культурні відмінності та підходи викликають непорозуміння та проблеми в спілкуванні, як у бізнесі, так і в інших сферах. Також ускладнює комунікацію труднощі мовного характеру та складність вивчення японської та української мов для більшості населення країн.

3. Політичні аспекти. Геополітична ситуація в обох країнах є складною і це впливає на загальну стабільність у співробітництві, впливає на обсяги інвестування та економічну співпрацю.

3.3. Прогнозування пріоритетних напрямків двосторонньої взаємодії країн

Як було зазначено на рис. 3.2 співробітництво між Японією та Україною мало сталий розвиток до початку 2022 р. Якщо торговельно-економічні параметри зазнали падіння в 2022 р., значно активізувалось гуманітарне співробітництво та інші напрями підтримки України з боку Японії.

На рис. 3.3 наведено динаміку зовнішньої торгівлі України з Японією, тис. дол. США, який підтверджує позитивний тренд зростання товарообігу між країнами до 2022 р.

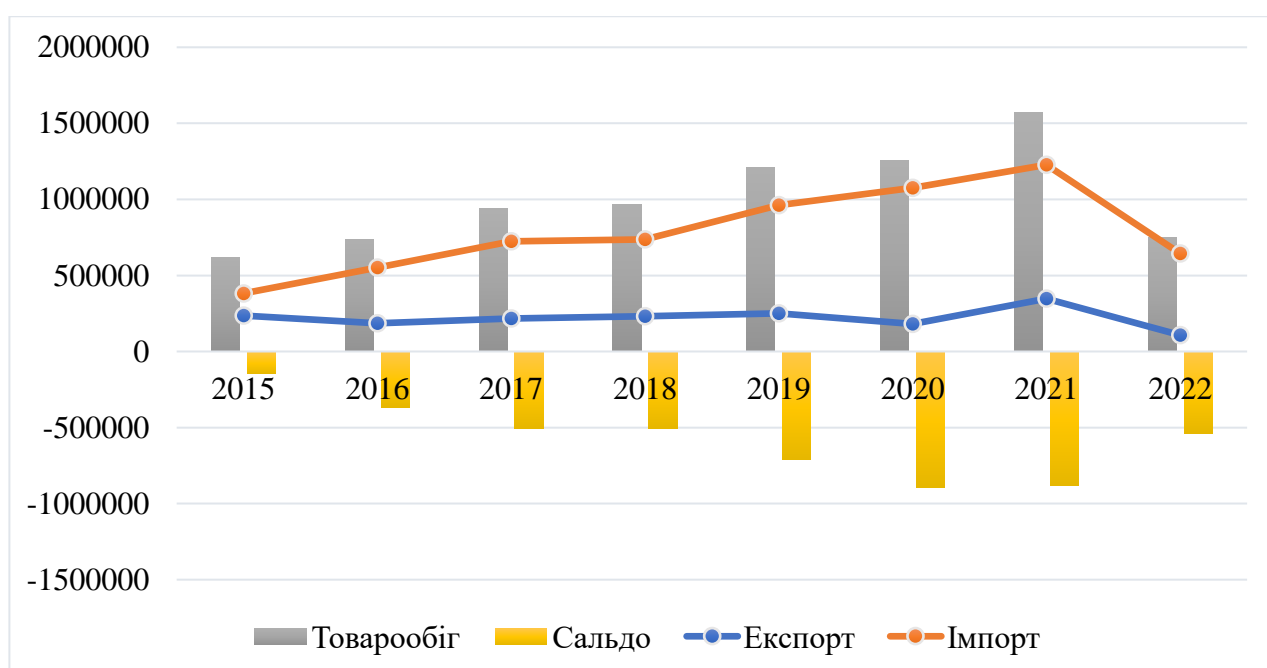

Рис. 3.2. Динаміка зовнішньої торгівлі України з Японією, тис. дол. США [14; 50; 52]

В умовах глобалізації також варто відмітити, що певний обсяг експорту з України японськими корпораціями (наприклад, Japan Tobacco Ukraine) було поставлено не прямо в Японію, а до країн Південно-Східної Азії, ЄС, Африки, Китаю. Обсяг такого експорту, в 2021 р., склав 450 млн. доларів США [14].

Однак, при загальних позитивних тенденціях зростання торговельного співробітництва слід зазначити, що японський імпорт значно переважає український експорт. Відповідно, торговельне сальдо України в двосторонній торгівлі є негативним, рис. 3.2, що також підтверджується коефіцієнтом

покриття експортом імпорту, рис. 3.3. Найкращим для України був 2015 р., коли обсяги експорту на 60% покривав імпортний потік. В інші роки дослідження – це показник не перевищував 30%.

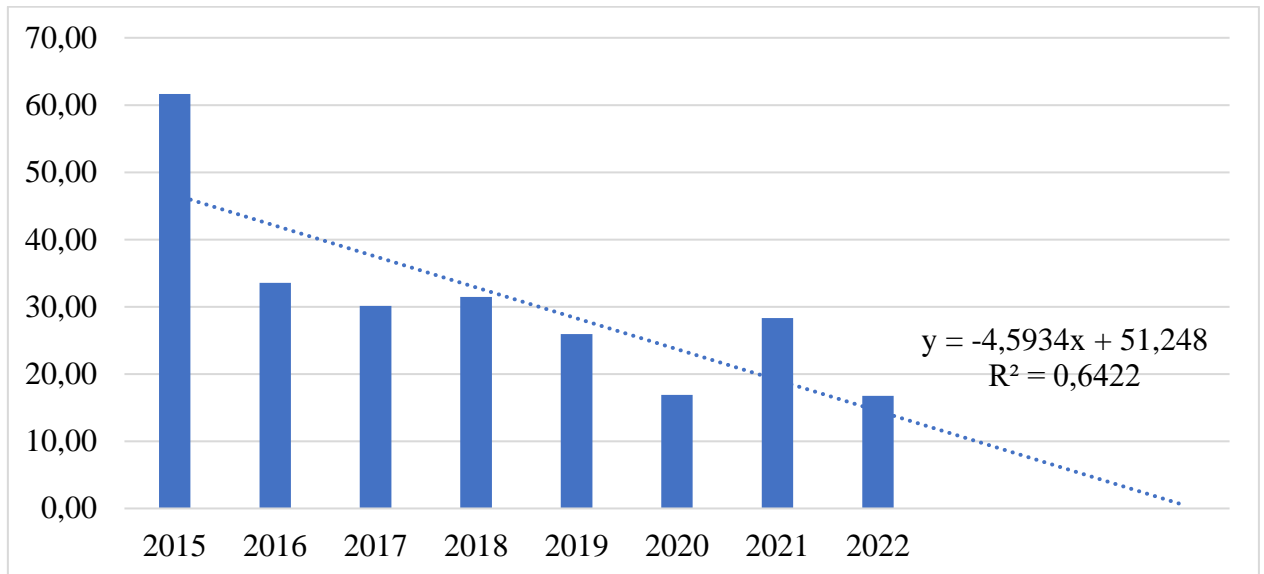

Рис. 3.3. Динаміка коефіцієнту покриття експортом імпорту [14; 50; 52]

На рис. 3.4 наведено структуру експорту українських товарів до Японії.

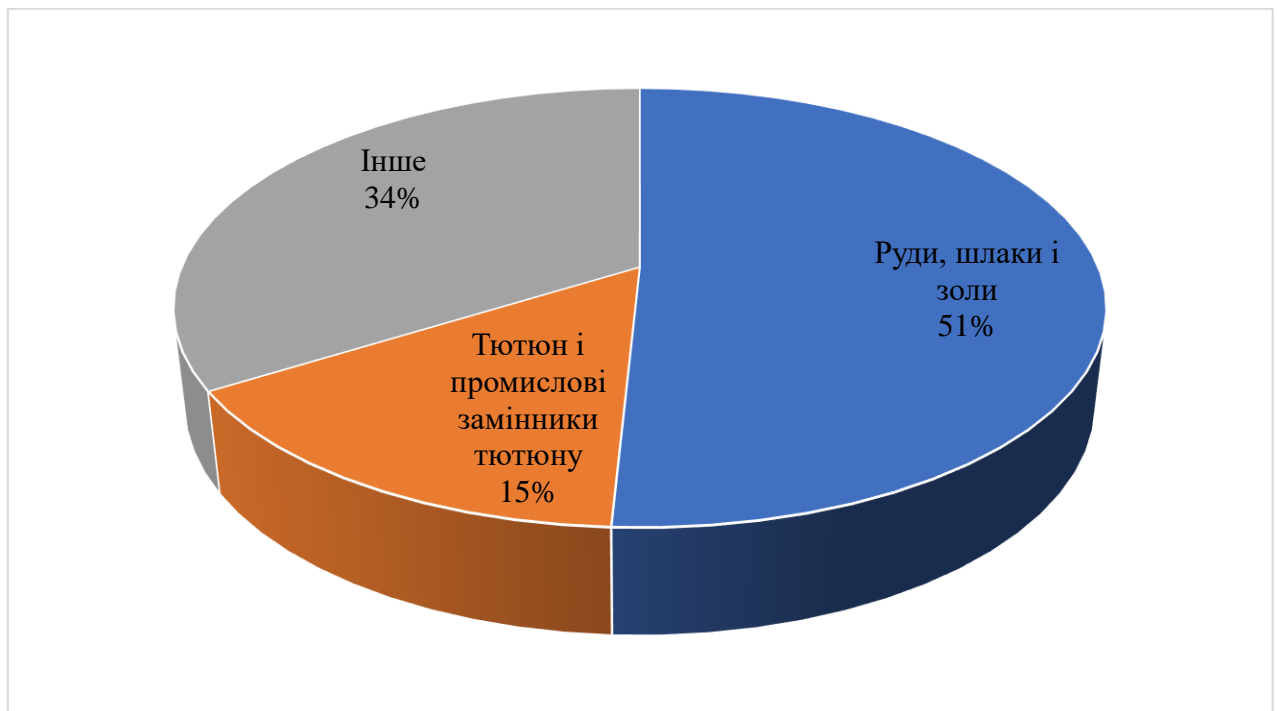

Рис. 3.4. Структура українського експорту до Японії, 2022 р. [14; 50; 52]

Основними статтями українського експорту: є руди і залізні концентрати – 51% (або 148,1 млн. доларів США) та тютюнові вироби – 15% (або 80,7 млн. доларів США). Отже, в експорті українських товарів переважає сировина [25].

Структура українського імпорту з Японії має більш різноманітну структуру, рис 3.5.

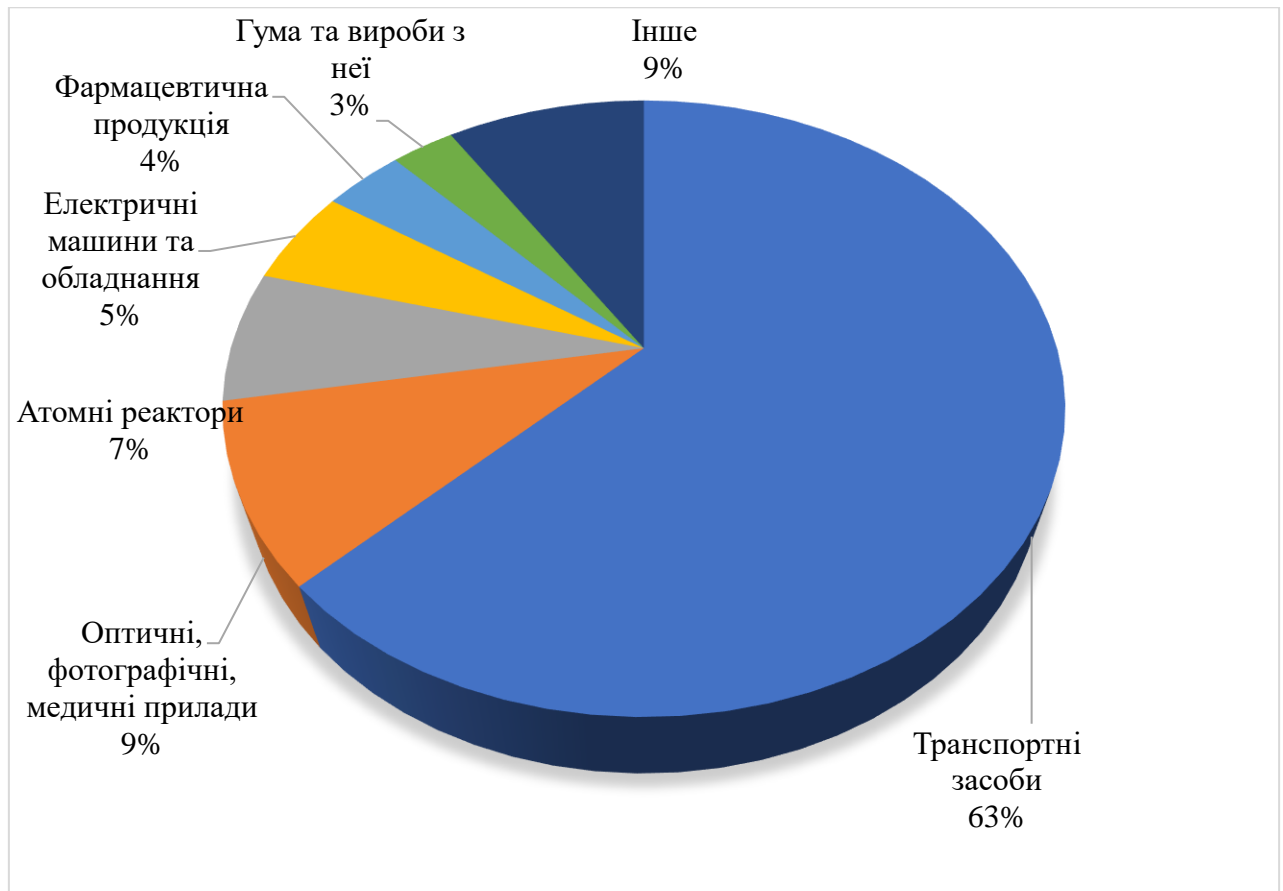

Рис. 3.5. Структура українського імпорту з Японії, 2022 р. [14; 50; 51]

В українському імпорті з Японії переважають транспортні засоби – 63% (або 797,2 млн. доларів США), оптичні та інші прилади – 9% (або 108,6 млн. доларів США), продукція електро- та загального машинобудування – 12% (або 139,85 млн. доларів США), тощо [25].

Що стосується двосторонньої торгівлі послугами, їх обсяг традиційно значно поступається торгівлі товарами. Також, зменшення було викликано пандемією Covid-19, зокрема, з 2020 р. майже припинились туристичні поїздки, обмеженими є ділові поїздки, скасовані виставки та інші міжнародні заходи.

Відносно інвестиційного співробітництва, Японія інвестувала в економіку України станом на 31.12.2021 р. 234,8 млн. долари США. Об'єктами інвестування головним чином є сфера оптової та роздрібної торгівлі та сфера ремонту транспортних засобів – 95% або 223 млн. долари США [14].

Інвестиційними проектами Японії в Україні є заводи японських компаній Yazaki (Закарпатська область) та Fujikura (Львівська область) з виробництва електричного та електронного обладнання для транспортних засобів, тютюнова фабрика в м. Кременчук. В 2018-2021 рр. частина японських інвестицій була спрямована в агросектор України (поставки сільськогосподарської техніки, засобів хімічного захисту рослин, добрив, будівництво зерносховищ в Таращанському районі Київської області, тощо) [14].

2022 р. можна вважати одним з ключових у двосторонньому співробітництві країн – у контексті всеохоплюючої солідарності з Україною у протистоянні збройній агресії, Урядом Японії прийнято низку рішень щодо фінансової допомоги, яка тільки у 2022 р. склала більше 1,1 млрд. доларів США [21-24;47-49]:

- фінансова підтримка в рамках «Позики на політику розвитку в сфері екстреного економічного відновлення» – 600 + 500 млн. доларів США;
- позика DPL – 100 млн. доларів США;
- екстрена гуманітарна допомога – 300 млн. доларів США;
- грантова допомога за «Програмою економічного та соціального розвитку» для зміцнення системи охорони здоров'я шляхом надання діагностичного медичного обладнання для 8 лікарень в Україні;
- допомога у відповідь на світову продовольчу кризу, спричинену вторгненням Росії в Україну, що має сприяти продовольчій безпеці – 200 млн. доларів США.

В 2018-2021 рр. в Україні за програмою Офіційної допомоги розвитку реалізувалися проекти Японії, реалізація яких продовжена навіть в умовах збройної агресії [21-24;47-49]:

- реконструкція очисних споруд Бортницької станції аерації (БСА) – кредит 1 млрд. доларів США;
- дослідження управління твердими побутовими відходами в Харкові, Києві та Дніпрі;

- вдосконалення радіаційного контролю навколишнього природного середовища;
- підтримка малого та середнього підприємництва в Україні.

Зважаючи на проведений аналіз, можемо прогнозувати подальше співробітництво між Японією та Україною за двома сценаріями:

1. Нейтральний сценарій, орієнтований на стабільності і значних перетворень у відносинах. По суті, збереження існуючої ситуації в двосторонніх відносинах.
2. Позитивний сценарій, реалізація якого допоможе створити позитивне середовище для активізації співробітництва між Японією та Україною та сприяти взаємному розвитку.

Нейтральний сценарій відносин передбачає стабільні та збалансовані відносини без значущого зростання або зменшення інтенсивності співпраці. Важливим елементом залишається стабільність, що дозволяє розвивати співробітництво без великих труднощів чи викликів. У випадку реалізації передбачається:

- підтримка подальшого економічного співробітництва, але без стрімкого їх розвитку. Торговельні та інвестиційні відносини залишаються на стабільному рівні;
- продовження співпраці в інших галузях, у тому числі інноваційних, на поточному рівні;
- підтримка дипломатичного діалогу без порушення стабільності відносин та великих реформ.

2. Позитивний сценарій передбачає активізацію відносин, зокрема:

- розширення економічного співробітництва через активну реалізацію нових торговельних угод, інвестиційних домовленостей, що призведе до збільшення економічної активності між Японією та Україною;
- співпраця в галузі технологій щодо розробки та впровадження новітніх технологій;

- спільне боротьба з глобальними викликами, наприклад зміна клімату, екологічні питання, боротьба зі світовими епідеміями, кібербезпека, тероризм, боротьба з корупцією тощо;
- зміцнення дипломатичного діалогу, що сприяє ефективному вирішенню спільних питань та поглибленню взаєморозуміння;
- розширення культурного обміну та співробітництва в галузі освіти через програми обміну студентами, викладачами та культурні ініціативи.

Висновки до розділу 3

1. Систематизовано нормативно-правову базу розвитку двосторонніх відносин Японії та України, яка включає 65 дипломатичних документів. Найбільш активним роком у двосторонніх відносинах між Японією та Україною був 2005 р. (підписано та ратифіковано 8 документів про співпрацю). Також слід відмітити 2015 р. – 5 документів, 1995, 1997, 2022 рр. також можна назвати роками поживавлення відносин між державами. Серед нормативно-правових підстав двостороннього співробітництва переважають різноманітні угоди та меморандуми. Між Японією та Україною панує широкий спектр співробітництва – торговельне, фінансове, науково-технічне, медичне, культурне, інформаційне, гуманітарне інше.

2. Виокремлено основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною. Основними напрямками співробітництва є: економічне; технологічна співпраця, співпраця в енергетичній сфері, культурний обмін, співробітництво в галузі освіти та обміну студентами, співпраця в галузі безпеки, гуманітарна допомога, міжрегіональне співробітництво. Серед проблемних моментів двостороннього співробітництва зазначені: торговельні бар'єри; значні культурні відмінності та підходи, політичні аспекти.

3. Прогнозовано пріоритетні напрями двосторонньої співпраці між Японією та Україною, наведено динаміку зовнішньої торгівлі України з Японією, яка підтверджує позитивний тренд зростання товарообігу між

країнами до 2022 р., наведено структуру експорту українських товарів до Японії та імпорту японських товарів до України. Зроблено висновок, що в експорті українських товарів переважає сировина, а структура українського імпорту має більш різноманітну структуру, хоча переважають транспортні засоби. Проаналізовано особливості торгівлі послугами та інвестиційне співробітництво. Акцентовано увагу на значному поглибленні двосторонніх відносин в 2022 р. Зроблено прогноз подальшого співробітництва за двома сценаріями: нейтральний, який орієнтований на збереження існуючої ситуації в двосторонніх відносинах, позитивний сценарій, реалізація якого допоможе створити позитивне середовище для активізації співробітництва між Японією та Україною та сприяти взаємному розвитку.

ВИСНОВКИ

На наш погляд, мета магістерської роботи досягнута, всі поставлені завдання вирішені, проведені дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. Досліджено основні фактори геополітики як об'єкта міжнародно політичних досліджень. Зазначено, що геополітика розглядає вплив географії, природних умов, рельєфу, клімату та інших аспектів фізичного середовища на політичні процеси та міжнародні відносини через географічні фактори, геостратегічні інтереси, географічні конфлікти та зовнішньополітичні рішення.

2. Систематизовано понятійно-категоріальний апарат дослідження. Перелічені основні геополітичні поняття, які використовуються при дослідженнях окремих країн, а саме: географічне положення; безпека та оборона; зовнішньополітичні відносини; економіка та торгівля; геополітична стратегія; територіальні спори; соціокультурний контекст; суверенітет і міжнародне право. Також зазначені ключові терміни геополітичних досліджень Японії, які ми згрупували як терміни глобального рівня (геополітика Японії; економічна дипломатія; самурайський націоналізм; ядерна доктрина; японське економічне диво; сек'юритизація; м'яка сила; баланс сили) та терміни регіонального рівня (Східна Азія; Тихоокеанський регіон; союзники і партнери; територіальні спори; міжнародний регіоналізм).

3. Проаналізовано соціально-політичний та економічний профіль Японії. Виокремлено 8 основних етапів формування сучасної Японії. Проаналізовано державний та адміністративно-територіальний устрій, географічні і кліматичні умови, природні ресурси, наявність зон надзвичайних ситуацій, демографічні особливості, що впливають на функціонування регіональних систем в Японії. Проаналізовано основні економічні показники розвитку Японії, що дозволило зробити висновок, що Японія відзначається високим рівнем розвитку економіки, демократичним політичним режимом, збереженням традицій та культурних цінностей, інноваціями у технологічному секторі та розвиненою

інфраструктурою, що допомагає забезпечити стабільний і сталій економічний розвиток країни

4. Охарактеризовано 5 основних геополітичних етапів в Японії протягом XX століття, а саме: 1. Створення колоніальної імперії: 1900–1918 рр. (активно розширювала свою територію та сферу впливу. Вона здобула Тайвань та Рюкю-острови, приєднала Корею після російсько-японської війни (1904-1905 рр., приєдналася до Першої світової війни на боці Антанти та була однією з переможців). 2. Зліт та падіння імперії: 1918–1945 рр. (брала участь у Вашингтонській конференції, де були прийняті договори, що регулювали роззброєння та контроль над Тихим океаном. У Другій світовій війні Японія приєдналася до Осі та здійснювала агресивну експансію в Азії та Тихому океані. Вона стала сценою атомних бомбардувань під час війни та після її завершення була окупована США). 3. Відродження як національної держави: 1945–1969 рр. (після капітуляції в Другій світовій війні, була окупована Сполученими Штатами та пережила період відновлення після війни під керівництвом генерала Дугласа Макартура. В 1952 р. було підписано Сан-Франциський мирний договір, який завершив окупацію та повернув Японії суверенітет. Після цього стала ключовим союзником США в регіоні та розвивала свою економіку). 4. Дипломатія «економічного центру»: 1969–1991 рр. (пройшла через значний економічний розвиток, став однією з найбільших економік світу. Цей період відомий як «Японське економічне диво»). 5. Японська дипломатія після холодної війни: 1999–2000 рр. (у 1990-х роках Японія стикнулася з проблемами економічного спаду та старінням населення. Протягом останніх десятиліть країна намагається впоратися з цими викликами та зберегти свою геополітичну важливість у світі).

5. Проаналізовано ключові геополітичні події Японії в XX столітті. Зокрема зроблено аналіз ключових доктрин Японії цього періоду, які визначають геополітичний курс Японії і надають їй рамки для співпраці з іншими країнами та вирішення глобальних питань. Проаналізовано основні геополітичні партнери Японії XX століття. Зазначено основні геополітичні

поразки та перемоги Японії в XX столітті, які сприяли перетворенню Японії на одну з провідних держав світу.

6. Окреслено перспективи геополітики Японії в XXI столітті та її виклики: складне геостратегічне положення в Тихоокеанському регіоні; сфера безпеки; збереження своїх економічних та торговельних відносин; погана демографічна ситуація; активна співпраця з іншими державами (в тому числі, США) та міжнародними організаціями для вирішення глобальних проблем людства.

7. Систематизовано нормативно-правову базу розвитку двосторонніх відносин Японії та України, яка включає 65 дипломатичних документів. Найбільш активним роком у двосторонніх відносинах між Японією та Україною був 2005 р. (підписано та ратифіковано 8 документів про співпрацю). Також слід відмітити 2015 р. – 5 документів, 1995, 1997, 2022 рр. також можна назвати роками поживлення відносин між державами. Серед нормативно-правових підстав двостороннього співробітництва переважають різноманітні угоди та меморандуми. Між Японією та Україною панує широкий спектр співробітництва – торговельне, фінансове, науково-технічне, медичне, культурне, інформаційне, гуманітарне інше.

8. Виокремлено основні напрями та проблеми двостороннього співробітництва між Японією та Україною. Основними напрямками співробітництва є: економічний розвиток; технологічна співпраця, співпраця в енергетичній сфері, культурний обмін, співробітництво в галузі освіти та обміну студентами, співпраця в галузі безпеки, гуманітарна допомога, міжрегіональне співробітництво. Серед проблемних моментів двостороннього співробітництва зазначені: торговельні бар'єри; значні культурні відмінності та підходи, політичні аспекти.

9. Прогнозовано пріоритетні напрями двосторонньої співпраці між Японією та Україною, наведено динаміку зовнішньої торгівлі України з Японією, яка підтверджує позитивний тренд зростання товарообігу між країнами до 2022 р.; Наведено структуру експорту українських товарів до Японії та імпорту японських товарів до України. Зроблено висновок, що в

експорті українських товарів переважає сировина, а структура українського імпорту має більш різноманітну структуру, хоча переважають транспортні засоби. Проаналізовано особливості торгівлі послугами та інвестиційне співробітництво. Акцентовано увагу на значному поглибленні двосторонніх відносин в 2022 р. Зроблено прогноз подальшого співробітництва за двома сценаріями: нейтральний, який орієнтований на збереження існуючої ситуації в двосторонніх відносинах, позитивний сценарій, реалізація якого допоможе створити позитивне середовище для активізації співробітництва між Японією та Україною та сприяти взаємному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія» / М. Вегеш, М. Палінчак, В. Петрінко. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 786 с.
2. Геополітика : навчально-методичний ГЗБ посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / упоряд.: І. Милосердна ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Юридича література, 2023. 92 с.
3. Геополітика : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Кудряченко, Ф. М. Рудич, В. О. Храмов; Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. Київ: МАУП, 2004. 293 с
4. Геополітика : навч. посіб. / М. С. Дністрянський; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 435 с.
5. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність. Київ : «Аквілон-Прес», 1997. 256 с.
6. Японська історія та суспільство: від періоду Мейджі до високого економічного зростання (1868-1980): метод. реком. та програма курсу / О. А. Хоменко. Київ : Логос, 2017. 143 с.
7. Світовий банк. URL : <https://data.worldbank.org/country/ukraine?locale=uk> (дата звертання 25.10.2022)
8. Політичні відносини між Україною та Японією. URL : <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/256-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-japonijeju> (дата звертання 30.10.2022)
9. Договірні-правова база відносин між Україною та Японією. URL : <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/255-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-japonijeju> (дата звертання 30.10.2022)
10. Спільна заява про особливе глобальне партнерство між Україною та Японією. URL : <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-pro-osoblive-globalne-partnerstvo-mizh-ukrayin-81717> (дата звертання 15.11.2022)

11. Науково-технічне співробітництво між Україною та Японією. URL: <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/265-naukovo-tehniche-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-japonijeju> (дата звертання 17.11.2022)
12. Проекти Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA). URL : <https://www.jica.go.jp/english/overseas/ukraine/activities/index.html> (дата звертання 20.11.2022)
13. Міжрегіональне співробітництво між Україною та Японією. URL : <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/266-mizhregionalyne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-japonijeju> (дата звертання 15.12.2022)
14. Поточний стан економічного співробітництва. URL : <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/264-torgovelyno-ekonomichne-spivrobitnictvo/potochnij-stan-ekonomichnogo-spivrobitnictva> (дата звертання 15.12.2022)
15. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Японією. URL : <https://japan.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/267-kulyturno-gumanitarne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-japonijeju> (дата звертання 20.12.2022)
16. Допомога Японії Україні. URL : <https://www.ua.emb-japan.go.jp/files/000336613.pdf> (дата звертання 20.12.2022)
17. Допомога Японії Україні. URL : https://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/180205_assistance_ua.pdf (дата звертання 25.12.2022)
18. Допомога Японії Україні з березня 2014 року. URL : https://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/201702_assistance_extract_ua.pdf (дата звертання 27.12.2022)
19. Курс допомоги країнам: Україна. URL : <https://www.ua.emb-japan.go.jp/files/000277048.pdf> (дата звертання 27.12.2022)
20. План розвитку проектів для України. URL : <https://www.ua.emb-japan.go.jp/files/000277052.pdf> (дата звертання 10.11.2022)
21. Допомога Японії Україні. URL : https://www.ua.emb-japan.go.jp/itpr_uk/ua_oda.html (дата звертання 01.12.2022)

22. Культура та освіта. URL : https://www.ua.emb-japan.go.jp/itpr_uk/ua_culture.html (дата звертання 01.12.2022)
23. Посольство Японії в Україні. URL : https://www.ua.emb-japan.go.jp/itprtop_uk/index.html (дата звертання 06.02.2023)
24. Посольство України в Японії. URL : <https://japan.mfa.gov.ua> (дата звертання 07.02.2023)
25. Статистика. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (дата звертання 09.02.2023)
26. Кваліфікаційна робота магістра: етапи виконання, структура, правила оформлення, норми бібліографічного опису : методичний посібник для студентів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / Парфіненко А. Ю., Лиман С. І., Новікова Л. В., Панасенко Г. С. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 66 с.
27. Towards a New Concept of Constructivist Geopolitics: Bridging Classical and Critical Geopolitics. URL : <https://cejiss.org/towards-a-new-concept-of-constructivist-geopolitics-bridging-classical-and-critical-geopolitics> (дата звертання 25.06.2023)
28. Twentieth-Century Japanese Diplomacy. URL : https://www.jiia-jic.jp/en/resourcelibrary/pdf/Nakanishi_Twentieth-Century_Japanese_Diplomacy.pdf (дата звертання 26.06.2023)
29. Japan and the World: Japan 's Contemporary Geopolitical Challenges – A Volume in Honor of the Memory and Intellectual Legacy of Asakawa Kan 'ichi. URL : https://elischolar.library.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1001&context=ceas_publication_series (дата звертання 27.07.2023)
30. Japanese geopolitics and its background: What is the real legacy of the past? URL : <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0962629896000091> (дата звертання 13.06.2023)
31. Japan's Long-Awaited Return to Geopolitics. URL : <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/02/japans-long-awaited-return-to-geopolitics.html> (дата звертання 14.07.2023)

32. Japan: An Empire Reawakened? URL : <https://www.geopoliticalmonitor.com/japan-an-empire-reawakened/> (дата звертання 15.09.2022)
33. Forecasts. Japan. URL : <https://worldview.stratfor.com/region/asia-pacific/japan> (дата звертання 15.09.2022)
34. Japanese geopolitics of the Imperial Period. URL : <https://geografie.cz/119/4/0364/references/> (дата звертання 07.07.2023)
35. The Geopolitics of Japan: An Island Power Adrift. URL : <https://worldview.stratfor.com/article/geopolitics-japan-island-power-adrift> (дата звертання 08.07.2023)
36. CIA World Factbook. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (дата звертання 13.08.2023)
37. Asian Development Bank Institute (ADBI). URL : <https://www.adb.org/adbi/main> (дата звертання 11.08.2023)
38. 21st Century Technologies, Geopolitics, and the US-Japan Alliance: Recognizing Gamechanging Potential. URL: <https://pacforum.org/publication/issues-insights-vol-21-sr-1-21st-century-technologies-geopolitics-and-the-us-japan-alliance-recognizing-game-changing-potential> (дата звертання 19.07.2023)
39. Japan-United States of America Relations. URL : <https://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/index.html> (дата звертання 20.07.2023)
40. Fact sheet: The U.S.-Japan Competitiveness and Resilience (CoRe) Partnership. URL : <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/05/23/fact-sheet-the-u-s-japan-competitiveness-and-resilience-core-partnership/> (дата звертання 13.04.2023)
41. Diplomatic Bluebook 2023. URL : https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2023/pdf/pdfs/2023_all.pdf (дата звертання 12.09.2023)

42. Diplomatic Bluebook 2022. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2022/en_html/index.html (дата звертання 12.09.2023)
43. Diplomatic Bluebook 1971-2023. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/index.html> (дата звертання 12.09.2023)
44. Economic Diplomacy. URL : <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/index.html> (дата звертання 14.09.2023)
45. Japan's Security / Peace & Stability of the International Community. URL : https://www.mofa.go.jp/policy/political_and_security.html (дата звертання 05.06.2023)
46. The Japan Institute of International Affairs. URL : <https://www.jiia.or.jp/en/> (дата звертання 12.12.2022)
47. Japan-Ukraine Relations. Response to the situation in Ukraine. URL : https://www.mofa.go.jp/erp/c_see/ua/page3e_001171.html (дата звертання 12.12.2022)
48. Japan Stands with Ukraine. URL : https://japan.kantei.go.jp/ongoingtopics/_00002.html (дата звертання 30.10.2023)
49. Japan-Ukraine Relations. URL : <https://www.mofa.go.jp/region/europe/ukraine/index.html> (дата звертання 30.10.2023)
50. United Nations Commission on Trade and Development. Офіційний веб-сайт. URL: <http://unctad.org/en/Pages/statistics.aspx>. (дата звертання 31.10.2023)
51. Trade statistics for international business development. URL : https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c33%7c%7c%7c2%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 (дата звертання 31.10.2023)

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на дипломну роботу за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації, регіональні студії»

Єрошенко Анастасії Юріївни

на тему: «ГЕОПОЛІТИКА ЯПОНІЇ У XX СТ.»

12.12.2023 р.

XX ст. стало для Японії часом важкого транзиту від напівфеодальної, напівзалежної країни до сучасної високорозвиненої держави, яка сьогодні стала одним з центрів світової економіки і політики. Цей шлях був нелегким: Японія знала і «зліти», і «падіння»; у середині 1940-х років вона навіть опинилася на порозі національної катастрофи. Але кардинальна зміна геополітичної стратегії правлячої еліти Японії дозволила вивести країну із кризи й надати їй сучасне обличчя. Тому вибір теми для дипломного дослідження ми вважаємо вдалим і цілком обґрунтованим.

Перш за все, хотів би відмітити дисциплінованість, відповідальність дипломниці та її вміння працювати за планом. Це дозволило їй в цілому успішно справитися з тими завданнями, що були поставлені.

Не викликає заперечень запропонована авторкою структура роботи, оскільки вона, на наш погляд, відповідає завданням дослідження і відзначається логічністю і послідовністю. Це надало можливість з належною повнотою висвітлити основні проблемні питання теми.

Безсумнівно, А. Ю. Єрошенко доклала чималих зусиль, аби реалізувати поставлені завдання. Значною мірою вона змогла досягти поставленої мети. Особливо відзначимо роботу автора над 2 розділом, де йдеться про особливості розвитку геополітики Японії у XX ст.

В цілому кваліфікаційна робота А. Ю. Єрошенко справляє непогане враження. Матеріал викладається послідовно і логічно, хорошою літературною

мовою. Основні аспекти проблеми, що розглядається, отримали достатнє висвітлення. Зміст роботи свідчить про те, що дипломниця володіє матеріалом і вміє його викладати.

Проте робота не позбавлена і деяких недоліків. Так, на нашу думку, деякі сюжети роботи мають описовий характер (тобто, не вистачає необхідного аналізу того цікавого матеріалу, який надає автор). Більше уваги слід було б звернути на геополітичні стратегії Японії 30-х – першої половини 40-х років XX ст., перш за все, на геополітичні проєкти принца Коноє ("Вісім кутів під одним дахом", "Вісь Берлін-Москва-Токіо" та ін.). Звичайно, можна б було суттєво розширити історіографічну та джерельну базу роботи.

Втім, зазначені зауваження не дуже впливають на загальну позитивну оцінку роботи Єрошенко Анастасії Юріївни, що може бути допущеною до захисту в Екзаменаційній комісії.

Науковий керівник:

доц. Тумаков О. І.

Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків
12. 12. 2023 р.

Екзаменаційній комісії
із захисту робіт магістрів
за спеціальністю
291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації,
регіональні студії»

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на роботу магістра за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації, регіональні студії»

Єрошенко Анастасії Юріївни

на тему: «ГЕОПОЛІТИКА ЯПОНІЇ У XX СТ.»

Робота присвячена дуже цікавій проблемі, яка останніми роками привертає пильну увагу світової наукової спільноти, проте поки що не знайшла всебічного і об'єктивного висвітлення у сучасній історіографії. Кардинальні зміни геополітичної стратегії Японії протягом XX ст. заслуговують подальшого вивчення. Тому вибір теми для магістерського дослідження, на нашу думку, є повністю обґрунтованим.

Дипломниця демонструє непогане знання сучасної наукової літератури з проблеми, що вивчається. Це надало їй можливість з належною повнотою висвітлити основні аспекти теми.

Зміст роботи свідчить про те, що авторка непогано володіє матеріалом і вміє кваліфіковано його викладати.

Так, структура роботи, на наш погляд, цілком відповідає тим цілям, що ставить перед собою А. Ю. Єрошенко. У першому розділі розглянуто теоретико-методологічні основи та джерельна база дослідження, непогано описано понятійно-категоріальний апарат роботи, надано соціально-політичний та економічний профіль Японії.

Другий розділ присвячено аналізу геополітичних стратегій Японії у XX ст., а в третій – проблемам та перспективам українсько-японського двостороннього співробітництва.

Матеріал викладається послідовно і логічно. Ті висновки, до яких у своєму кваліфікаційному дослідженні прийшла дипломниця, достатньо аргументовані і не викликають заперечень.

В цілому рецензована робота справляє непогане враження. Цілком згоден з зауваженнями наукового керівника. Звичайно, можна б було суттєво розширити історіографічну та джерельну базу роботи.

Тим не менш, вважаю, що дипломна робота А. Ю. Єрошенко відповідає вимогам до такого роду праць, може бути допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією і, на наш погляд, заслуговує на оцінку «добре» (70-75 б.).

Рецензент:

доц. кафедри нової та
новітньої історії ХНУ
імені В. Н. Каразіна
Чернявський Л. С.